

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Hana Musilová, DiS.

Implikace environmentálních témat v NZDM za využití kontaktní práce a Modelu KAB

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Miloš Votoupal, Ph.D.

2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci

podpis.....

Hana Musilová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu diplomové práce Mgr. Miloši Votoupalovi, Ph.D. za odborné vedení práce. Dále bych chtěla poděkovat kolegovi Bc. Janu Lazorkovi za podnětné komentáře ve fázi vzniku této práce.

Hana Musilová

Obsah

Obsah.....	4
Úvod	6
1. TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1.1 Prevence	8
1.1.1 Sociální prevence.....	9
1.1.2 Specifická a nespecifická prevence	10
1.2 NZDM Šlikr	12
1.2.1 Cílová skupina.....	13
1.2.2 Cíle služby	14
1.2.3 Principy služby	15
1.2.3.1 Specifické principy služby	15
1.2.3.2 Obecné principy.....	16
1.2.3.3 Křesťanské principy	17
1.2.4 Etické zásady	18
1.2.5 Činnosti.....	19
1.2.6 Aktivity realizované ve prospěch uživatelů služby	21
1.2.7 Individuální plánování	24
1.2.7.1 Standard č. 5.....	25
1.2.7.2 Pyramida potřeb.....	26
1.2.7.3 Plánování „ted' a tady“	28
1.3 Postoje.....	30
1.3.1 Definice a jejich zohlednění v praxi	30
1.4 Environmentální témata.....	32
1.4.1 Obsah pojmu	32
1.4.2 Udržitelný rozvoj	33
1.4.3 Život jako nejvyšší hodnota a kritické myšlení	34
2. PRAKTICKÁ ČÁST.....	37
2.1 Specifická prevence v NZDM Šlikr s ohledem na environmentální témata	37
2.1.1 Hledání vhodného tématu	37
2.1.2 Mapování znalostí, postojů a chování cílové skupiny	39

2.1.3 Stanovení cílů	40
2.1.4 Vytvoření informačních materiálů a vzdělávání pracovníků v tématu.....	43
2.1.5 Rozhovor s uživatelem jako plánovité předávání tématu	46
2.1.6 Zasazování tématu do každodenního života NZDM aneb práce s kontaktními rámci	47
2.1.6.1 Klubové večery a příklad dobré praxe	48
2.1.6.2 Intervence a příklady dobré praxe	50
2.1.6.3 Dílny a příklad dobré praxe	54
2.1.6.4 Volnočasové aktivity a hra Ekopolis jako příklad dobré praxe	55
2.1.6.5 Další organizované programy	56
2.1.7 Revize úspěšnosti a přínosu pro uživatele	59
Závěr.....	61
Seznam použité literatury	63
Internetové zdroje.....	66
Příloha diplomové práce	67
Příloha č. 1 Kurikulum pro pracovníky Unie Kompas k akci Obuj se do toho!	67

Úvod

Hlavní motivací pro vypracování této diplomové práce je můj blízký vztah k přírodě a také životní styl, který jsem si zvolila s ohledem na životní prostředí. Protože pracuji jako sociální a terénní pracovník, velmi mě zaujalo propojení sociální práce s udržitelným rozvojem. S touto myšlenkou jsem se seznámila během studia v rámci intenzivního programu: Sociální práce a udržitelný rozvoj.¹ Domnívám se, že by bylo velmi přínosné pro celou společnost, kdyby se sociální služby začaly, tématem udržitelného rozvoje více zajímat. Toto téma mě oslovilo natolik, že jsem se rozhodla pro zapojení environmentálních témat mezi témata prevence a jejich zavedení do praxe v Nízkoprahovém zařízení pro děti, mládež a mladé dospělé (dále NZDM) Šlikr.

Přírodní podmínky přímo určují vývoj společnosti a cílem sociální práce je (mimo jiné) právě zmírňování a řešení konkrétních sociálních problémů, kterých v důsledku změn na planetě přibývá. Sociální služby mají společnost chránit před riziky, jichž jsou lidé nositeli. A také by měly zohledňovat zájmy širšího společenství (Matoušek, Koldinská, Průša, 2007, str. 9).

Myslím si, že sociální práce v NZDM a citlivá volba preventivních programů s ohledem na environmentální témata se může stát legitimním nástrojem pro rozvíjení kompetencí a zvnitřnění klíčových hodnot do života uživatelů služby a tím je pozitivně ovlivňovat. Současným stavem planety se aktuálně nezabývá žádná ze sociálních služeb v České republice. Sociální práce tak nikterak nepřispívá ke zlepšení současného stavu. Ve vyspělejších státech již započala snaha využít tento sektor a zejména sociálních pracovníků jako nositelů hodnot, kteří tuto změnu usnadňují. *„Snahy jednotlivých států a mezinárodních struktur o řešení globálních ekologických i sociálních problémů jistě existují. Jejich účinky jsou však omezené a nedostatečné. Pokud chceme opravdu něco změnit, nespolehejme na to, že „to“ někdo vyřeší a my vlastně nemůžeme dělat nic“* (Pavelčík, Králová, 2010, str. 2).

¹ Jednalo se o "Intensive program Sustainability and social work", který organizovala Thomas More Univesity college v Geelu v Belgii a byla koordinována Katho University college.

Aktivně zasáhnout do boje o lepší svět může každý z nás a jako sociální pracovník v NZDM vnímám možnosti, které tato profese přináší. Dle mého je NZDM právě jednou z mála služeb, kde by mohla být osvěta realizována, aniž by tomu musely nutně předcházet složité a zdlouhavé změny v zákoně či snad vydefinování a zavedení nového typu služeb. Za nežádoucí považuji současný stav životního prostředí a informovanost společnosti o této skutečnosti.

Hlavním cílem diplomové práce je implikace environmentálních témat do činností a praxe NZDM Šlikr za využití Modelu KAB. Model KAB a respektování jeho základních stavebních kamenů je hlavní metodou, která byla využita u všech jednotlivých příkladů specifické prevence zaměřené na environmentální témata. Další stěžejní metodou praktické části práce je kontaktní práce. Její koncept a definice je součástí teoretické práce (kapitola č. 1.2.6 Aktivity realizované ve prospěch uživatelů služby). V praktické části práce je tento základní pracovní rámec NZDM rozepsán v jejich jednotlivých uskutečněných podobách (v intervencích, klubovém večeru, dílnách, atd.). Jejich popis podléhá Manuálu pro zpracování, vedení a evidenci dokumentace NZDM Šlikr a Manuálu pro vedení dat do evidenčního systému Evička. Mezi metodická východiska dále řadím samotnou „nízkoprahovost“. Jedná se o významný specifický princip pro předávání environmentálních témat.

1. TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části nejdříve vyjasníme pojem prevence, následně sociální prevence a také rozdíl mezi specifickou a nespecifickou prevencí. Těmito pojmy se zabýváme zejména proto, že stěžejní částí diplomové práce je kapitola Implikace programů specifické prevence s ohledem na environmentální témata v NZDM Šlikr. Hned ve druhé kapitole si NZDM Šlikr představíme. Jeho poslání, cíle, cílovou skupinu i principy, kterými se řídí. Následně jsou popsány činnosti a také aktivity realizované ve prospěch uživatelů služby s ohledem na již zmíněnou kontaktní práci. V textu se objevují pojmy uživatel a klient. S pojmem klient se setkávám ve většině literatury zabývající se sociální prací. Matoušek (2003, s. 90) jej definuje jako: *„Subjekt, který využívá sociální práci. Může to být osoba, rodina, skupina i komunita. Protože výraz navozuje představu pasivního a závislého postoje, dávají někteří soudobí autoři přednost výrazu uživatel.“* V textu je použit spíše pojem uživatel, který více odpovídá současnému pohledu na uživatele jako na objekt a nikoliv subjekt sociální práce, avšak pro účely této práce považuji pojmy za synonyma.

Za neméně důležitou jsem považovala kapitolu o individuálním plánování a jeho souvislosti s environmentálními tématy. I z tohoto důvodu poslední kapitola teoretické části práce vyjasňuje, co se v diplomové práci výrazem environmentální témata myslí.

1.1 Prevence

Prevenici dělíme na primární, sekundární a terciální. V případě environmentální výchovy v NZDM se jedná zejména o první dva stupně prevence. Primární prevence se dále dělí na dva stupně. *„První stupeň orientuje jedince v nastavených podmínkách a v očekávaném chování. Ve škole mluvíme o nastavení školního řádu, v případě NZDM jde například o nastavení pravidel klubu. Druhý*

stupeň zahrnuje universální postup a nácvik chování při řešení problémových situací“ (Vojtová, 2008, str. 29).

Primární prevence bývá zpravidla nastavená na celé obyvatelstvo. *„Primární prevencí v nejširším pojetí lze nazvat všechny aktivity a činy, které mají za cíl změnit názory, postoje a chování lidí tak, aby u nich nedošlo ke vzniku daného nežádoucího jevu“* (MŠMT, 2007, str. 15).

Program zasahující určitou skupinu, u které se ohrožení dá předpokládat a u níž riziko ještě nemělo negativní důsledky, by tuto skupinu měl ovlivňovat co nejdříve. O to se snaží primárně preventivní program (Matoušek, 2005, str. 274).

Sekundární prevence se snaží příslušné jevy včas zachytit a bránit jejich prohlubování, šíření a podobně. Zaměřuje se na zvláště ohrožené skupiny, například mládež, menšiny nebo sociálně slabé. V případě sekundární prevence již však k určitému selhávání dochází, *„ale buď jen v náznaku, nebo v míře, která se zatím nedá přesně identifikovat“* (tamtéž, str. 275).² Environmentální témata praxi NZDM Šlikr tedy nasedají jak na primární, tak sekundární prevenci.

1.1.1 Sociální prevence

NZDM spadá mezi služby sociální prevence, jejímž cílem je dle zákona o sociálních službách č. 108/2006 sb.: *„napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů“*. Služby sociální prevence se dělí na služby pobytové, ambulantní a terénní. V případě NZDM Šlikr je prevence poskytována v ambulantní i terénní formě služby. O službách sociální prevence se dále dozvídáme v § 53, že:

² Běžnou praxí je, že si uživatelé nejsou vědomi, že by jejich chování bylo problémové nebo že svých chováním prohlubují globální problémy.

„napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností“ (Zákon č. 108/2006 Sb., § 53).

Z této a předchozí definice je zřejmé, že by se prevence měla zabývat také životními návyky a způsobem života vedoucím ke konfliktu se společností. Environmentální témata se životních návyků přímo dotýkají a také upozorňují na jejich vliv, který nyní právě ke konfliktu celé společnosti směřuje. Environmentální témata tedy mezi prevencí spadají. V materiálech NZDM Šlikr je u termínu prevence uvedeno, že se jedná o: "*opatření, která mají předcházet nějakému nežádoucímu jevu, například nemocem, sociálně patologickým jevům, drogovým závislostem, zločinům, nehodám, neúspěchu ve škole, sociálním konfliktům, násilí, ekologickým katastrofám a podobně*". Z tohoto obsahu pojmu prevence je již zcela zřejmé, že zahrnuje široké spektrum jevů, kterým by měla prevence předcházet či minimalizovat a jedním z nich je i předcházení ekologickým katastrofám.

Ráda bych zde doplnila, jak vidí cíl působení v oblasti prevence metodika MŠMT:

„Cílem působení v oblasti prevence sociálně patologických jevů je dítě odpovědné za vlastní chování a způsob života v míře přiměřené jeho věku s posílenou duševní odolností vůči stresu, negativním zážitkům a vlivům, schopné dělat samostatná (a pokud možno správná) rozhodnutí při vědomí všech alternativ“ (MŠMT, 2009 – 2012, str. 7).

1.1.2 Specifická a nespecifická prevence

Nyní jsme si prevenci rozdělili na primární a sekundární. Další dělení spočívá v dělení na specifickou a nespecifickou prevenci. V našem případě se jedná o oba typy prevence. Tyto pojmy, rozdíl mezi nimi a to, zda spadají do činnosti NZDM bylo předmětem debaty více, než 10 let zpátky. Nejdříve se v NZDM hovořilo o nespecifické prevenci.

„Nespecifickou primární prevencí se rozumí aktivity, které tvoří nedílnou součást primární prevence a jejímž obsahem jsou všechny metody a přístupy umožňující rozvoj harmonické osobnosti, včetně možnosti rozvíjení nadání, zájmů a pohybových a sportovních aktivit. Programy nespecifické prevence (např. různé volnočasové aktivity) by existovaly a byly žádoucí i v případě, že by neexistovaly sociálně patologické jevy, tj. bylo by i v takovém případě smysluplné tyto programy rozvíjet a podporovat“ (MŠMT, 2009 - 1012 str. 9).

Jedním z průkopníků specifické prevence v NZDM je Aleš Herzog a právě jeho praktický návod byl inspirací pro realizaci programů v NZDM Šlikr. Zjednodušeně řečeno můžeme říct, že specifická prevence je zaměřena na konkrétní téma (např. klubové večery, jednotlivé intervence, atd.), které se ve skupině či s jednotlivcem řeší. Z pravidla je jejich cílem předcházení určité specifické formě chování. Nespecifická prevence je taková prevence, kdy se nepřímo předchází nějakému nežádoucímu chování. V NZDM mezi nespecifickou prevencí spadají např. volnočasové aktivity. Tedy aktivity, jimiž se nežádoucímu chování předchází, ale nejsou přímo cíleny na toto chování.

„Programy specifické prevence by měly být přirozenou součástí ostatních aktivit NZDM a fungovat v jejich kontextu. Program je uplatňován ve chvíli, setkají-li se pracovníci se situací, kdy je možné efektivně uplatnit připravené podklady. Nicméně neděje se tak nepřirozeně nebo na úkor jiných principů programů“ (Herzog in Kontaktní práce, 2009, str. 259).

Předpoklady nízkoprahových zařízení pro realizaci specifické prevence jsou výrazné. Jsou institucí, která je v kontaktu s cílovou skupinou. Ta využívá NZDM jak k trávení volného času, tak při řešení nelehkých situací (tamtéž, str. 259). Z toho vyplývá, že se environmentální témata mohou projevit ve specifické i nespecifické formě prevence.

1.2 NZDM Šlikr

Jak již bylo zmíněno v úvodu, tato práce se zabývá vytvořením specifického programu prevence pro NZDM Šlikr a proto považují za důležité uvést, o jakou sociální službu se jedná.

NZDM Šlikr je součástí neziskové organizace Unie Kompas a nachází se v Otrokovicích. Je registrována krajským úřadem Zlínského kraje pod identifikátorem 3333640. Tato služba funguje od roku 2007 a v Otrokovicích je jedinou službou svého druhu. Vychází ze zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách z § 62, který NZDM definuje jako: „*Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytující ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy*“.

Posláním Šlikru je poskytnout dětem, mládeži a mladým dospělým prostor pro uskutečnění pozitivních změn v jejich životě, informace, odbornou pomoc a podporu na základě dobrovolnosti, individuálních potřeb a partnerského přístupu.

V případě NZDM Šlikr je služba poskytována ambulantní formou (klub na Trávníkách) i terénní formou. Lokality terénní služby a výskyt terénního pracovníka jsou uvedeny na internetových stránkách Unie Kompas a aktuálně přímo na facebooku jednotlivých pracovníků. Terénní forma služby není samostatně registrovaná sociální služba, ale je provozována v rámci NZDM Šlikr jako „prodloužená ruka klubu“. Oba pracovníci NZDM Šlikr jsou zároveň terénními pracovníky. Ti se na terénu střídají dle rozpisu služeb, který je stanoven s předstihem na celý měsíc. Kombinace ambulantní a terénní formy velmi dobře funguje v praxi a služby se doplňují. Na základě kontaktu na klubu se uskuteční nějaká aktivita na terénu a naopak.

Také individuální plány jsou pro obě služby propojeny. Karty uživatelů ve složce Evička (jedná se o evidenční program poradenských sociálních služeb) jsou pro obě formy služby společné. Toto pracovníci NZDM vnímají jako výhodu. Je pro

ně i pro uživatele přehlednější, vidí tak své záznamy, jak z ambulantní, tak terénní formy služby, uceleně (Ďulíková, Lazorka in PS ZK NZDM, 2015, str. 11).

Výjimečně se stane, že se oba pracovníci vyskytnou zároveň na klubu či na terénu. Na terénu tyto situace nastávají pouze v případě pořádání volnočasové aktivity – slackline.³ Další situace může nastat na klubu a to v případě, že je nepříznivé počasí a terénní forma služby je uzavřena a dále pak v rámci preventivních klubových večerů. Tyto může realizovat pracovník sám, ale osvědčila se účast obou pracovníků.

1.2.1 Cílová skupina

Cílovou skupinou NZDM Šlikr jsou děti, mládež a mladí dospělí ve věku 10 až 21 let, v případě terénní formy služby je služba určena pro děti, mládež a mladé dospělé ve věku 10 až 26 let. Předávání environmentálních témat je možné u všech věkových kategorií v ambulantní i terénní formě služby. V praxi to funguje tak, že v případě, že některý z uživatelů dosáhne 21 let, je s ním provedena opětovná revize cílů a dotyčný je následně odkázán na terénní formu služby. Cílová skupina je vymezena také lokalitou, ve které se pohybuje. V našem případě, jsou to přirozeně Otrokovice.

U zájemců o službu se také zjišťuje nepříznivá sociální situace, ve které se nachází. Může se jednat o konfliktní společenské situace, obtížné životní události či omezující životní podmínky (Zákon č. 108/2006 sb., § 3). Z hlediska podstaty diplomové práce a zamýšlení se nad místními i globálními souvislostmi běžného života uživatelů služby, bych ráda zdůraznila, že skutečnosti, o kterých nyní zákon

³ Tato aktivita probíhá každou sudou středu od 14:00 do 16:00 hodin a během této doby je NZDM Šlikr uzavřen. Důvodem je zejména bezpečnost na slackline, kterou je potřeba zajistit. Tuto aktivitu zde zmiňuji především proto, že jako jedna z mála organizovaných aktivit probíhá v otevřeném prostoru a sociální pracovníci během ní mohou poskytovat intervence zaměřené na přirozené interakce v prostředí uživatelům známém. V rámci terénní formy služby jsme se již setkali s různým nevhodným chováním, jako ničení stromů, odhazování odpadků, atd., na což pracovník zpravidla naváže situační intervencí.

z hlediska vymezení nepříznivé sociální situace hovoří, se mohou stát realitou a konfliktem pro celou společnost.

1.2.2 Cíle služby

V § 62 je dále uvedeno: *“Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace“* (tamtéž, § 62).

Hlavním cílem NZDM Šlikr je minimalizovat možná rizika související se způsobem života dětí, mládeže a mladých dospělých z cílové skupiny, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky, aby v případě zájmu mohly řešit svoji nepříznivou sociální situaci.

Díličními cíli NZDM Šlikr je dětem, mládeži a mladým dospělým zabezpečit podporu pro zvládnutí obtížných životních situací, snížit sociální rizika vyplývající z konfliktních společenských situací, životního způsobu a rizikového chování, zvýšit sociální schopnosti a dovednosti, podpořit sociální začlenění do skupiny vrstevníků i do společnosti, včetně zapojení do dění místní komunity, zažít úspěch a ocenění, nezbytnou psychickou, fyzickou, právní a sociální ochranu během pobytu v zařízení a podmínky pro realizaci osobních aktivit v zařízení.

Na konci 1. odstavce v § 62 se ještě dozvíme, že *služba může být poskytována osobám anonymně*. Anonymita je jedním ze specifických principů služby. V následující kapitole uvedu další specifické typy principů, kterými se NZDM Šlikr řídí. Dále se NZDM Šlikr řídí principy obecnými a v neposlední řadě také principy křesťanskými.

1.2.3 Principy služby

Principy služby vyjadřují hodnoty, které dané zařízení vyznává při práci a poskytování služeb. V případě NZDM Šlikr jsou to následující principy.

1.2.3.1 Specifické principy služby

Již zmíněná anonymita spadá pod specifické principy služby. Toto je velmi blízké pro všechny NZDM a jedná se o jeden z principů tzv. „nízkoprahovosti“, se kterou jsou často uživatelé seznamováni ihned při prvním příchodu do NZDM, v rámci tzv. „prvokontaktu“. S ohledem na specifické principy služby je tedy realizována tak, aby byla umožněna její maximální přístupnost. Tedy dostupnost ve snaze odstranit časové, prostorové, psychologické a finanční bariéry, které by bránily cílové skupině vyhledat prostory zařízení či využít nabídky poskytovaných služeb. *„Každé zařízení by však nemělo zapomínat na to, že musí znát a respektovat ve své lokalitě, komunitě, tj. ve své sociální realitě to, co určuje její skutečnou dostupnost“* (Staniček, 2002, str. 16). Domnívám se, že dostupnost NZDM Šlikr je z více ohledů vhodná. Je v blízkosti základní školy, na okraji městské zástavby, „schovaný“ před ruchem města (za NZDM je pole) a zároveň je místo pro cílovou skupinu atraktivní také proto, že je součástí legální graffiti stěny.

Za velice pozitivní pro předávání environmentálních témat považuji zejména skutečnost, že všichni uživatelé docházejí do zařízení zcela dobrovolně a jejich účast na programech je také dobrovolná. Toto spatřuji jako podstatný rozdíl na základních školách. Zde totiž nastávají situace, kdy se všichni žáci musí účastnit aktivit povinně (samozřejmě existují výjimky pro zdravotní obtíže, apod.). Z rozhovorů s uživateli můžu zmínit např. akci Uklidme Česko. Vždy se mezi nimi najdou rozdílné názory a tak, pokud jim nejsou vysvětleny souvislosti, anebo se přidají další aspekty či zapůsobí tzv. obhajovací reflex⁴, žáci považují tuto aktivitu spíše za trest než jako

⁴ S tímto termínem jsem byla seznámena psychologem a psychoterapeutem PhDr. Janem Soukupem, Ph.D. – na kurzu Motivační rozhovory, který byl realizován Českou asociací streetwork. Zde byl ohajovací reflex demonstrován na příkladu. Lektor vyzval účastníky, aby vyjádřili svůj názor na

něco, co by měli považovat za naprosto samozřejmou věc. Takový přístup může děti spíše odradit. (V NZDM Šlikr byla realizována akce podobného charakteru, s názvem rozhlédni se okolo sebe. Její popis je uveden v praktické části práce).

V rámci principu nízkoprahovosti se jakékoliv aktivity účastnit nemusí, stejně tak mohou odcházet a přicházet, kdy chtějí. V NZDM Šlikr uživatelé docházejí na programy v době, kdy jsou inzerovány a ti, kteří zůstanou až do konce, tématu věnují pozornost. Zároveň je to pro pracovníky výzva, aby připravili takový program, který zaujme co nejvíce uživatelů, kteří se programu zúčastní až do konce.

1.2.3.2 Obecné principy

Dále se služba řídí obecnými principy poskytování sociálních služeb. Pro sociální práci jsou klíčové principy lidských práv a společenské spravedlnosti. *„Sociální práce je akademická disciplína, která podporuje sociální změnu, řešení problémů v mezilidských vztazích a posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha. Užívá principů sociální spravedlnosti, lidských práv, kolektivní odpovědnosti a respektu ke všem bytostem“* (Ifsw.org – global definition of social work [online]).

Zde chci především zmínit zachování lidské důstojnosti, dodržování lidských práv a základních svobod. *„Lidská práva jsou neoddělitelnou součástí teorie, praxe i morálních názorů v oblasti sociální práce. Tyto právní nároky, které korespondují se základními životními potřebami člověka, se musejí více uplatňovat a posilovat“* (Milfait, 2012, str. 328).

výchovu psa a zda má být v domácnosti či nikoliv. Účastníky následně rozdělil na 3 skupiny. ti, kteří se psy doma souhlasí, nesouhlasí a ty, kterým je toto jedno. Nejdříve vybral jednoho reprezentanta ze skupiny, která souhlasila, že pes do domu patří a následně ze skupiny, které je to jedno. Další rozhovor spolu vedli odpůrce psů doma a opět někdo ze skupiny, kterým to bylo jedno. V obou případech se ukázalo, že Ti, kterým to bylo původně jedno, odporovali svému protějšku. Jednalo se o věty typu: Ano, ale...zkrátka odpovědi, které zpochybňují původní tvrzení. Dle Soukupa se jedná o „přirozenou tendenci lidí přiklánět se v dialogu k opačnému stanovisku, než jaké prosazuje či obhajuje partner v komunikaci, a to v zásadě na to, jaké ve skutečnosti ono stanovisko je“ (Soukup, 2014, str. 23).

Všeobecná deklaráce lidských práv upozorňuje na to, že globální problémy požadují globální řešení, což může být dosaženo jen prostřednictvím idejí, hodnot a norem, které se respektují ve všech kulturách a společnostech (tamtéž, str. 329 - 330). V evropských kulturách by tímto nositelem mohla být sociální etika. Že všichni máme stejná práva a také povinnosti vůči společnosti, garantuje i definice sociální práce z roku 2005: „*Lidská práva a společenská spravedlnost slouží jako motivace a zdůvodnění činnosti sociální práce.*“ (Socialnirevue.cz – definice sociální práce [online]).

Dalším obecným principem je aktivní působení. Stejně jako ve škole záleží především na kantorech, zda budou environmentální témata ve své škole zapojovat či nikoliv a také jak kvalitní tato výuka bude. V případě sociálních pracovníků rozhoduje opět osobní přesvědčení a přístup k těmto otázkám. Domnívám se, že frekvence tohoto tématu není v ostatních NZDM nikterak vysoká a že se sice na uživatele aktivně působí, avšak v jiném směru. Dále bych zmínila také obecný princip, který se zasazuje o motivaci uživatelů k činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace.

1.2.3.3. Křesťanské principy

V neposlední řadě se jedná o principy křesťanské. Mezi ně spadá láska k bližnímu, pomoc člověku v nouzi, podpora tradiční rodiny, respekt k jedinečnosti a hodnotě každého člověka, a zodpovědnost člověka za jeho vlastní život. Přičemž za nejdůležitější z nich v kontextu environmentálních témat považuji zodpovědnost člověka za jeho vlastní život, která vychází z osobní svobody. Osobní svobody avšak s ohledem na ostatní, protože křesťanské hodnoty se dívají na lidstvo jako na celek. Každý je jedinečná bytost, ale nemá větší důležitost, než ostatní. Vzájemná harmonie, láska a vstřícnost lidí navzájem by měla být samozřejmostí. Pojem dobra je křesťanstvím protkán a křesťan by měl žít spravedlivě a podle ideálů dobra. „*Imperativ solidarity nemá v soudobém západním právu, stejně jako v křesťanství,*

výjimku. Podle radikální Ježíšovy formulace je třeba milovat svého bližního stejně jako sebe sama“ (Matoušek a kol., 2007, str. 10).

Tyto principy jsou v poskytování služby zohledněny a nezůstává pouze u jejich písemného záznamu ve vnitřní metodice organizace. Uživatelé služby jsou s nimi příležitostně seznamováni v průběhu rozhovorů na různá témata, ale také mohou být zařazeny mezi obsah sdělení v rámci měsíčního preventivního tématu. V NZDM Šlikr bylo zamýšlení se nad křesťanskými principy součástí klubového večera zaměřeného na náboženství (realizovaný dne 11.10.2016 a účastnilo se jej 5 uživatelů služby), uskutečněného v rámci měsíčního tématu zaměřeného na světová náboženství.

1.2.4 Etické zásady

Ráda bych zde k principům služby doplnila ještě etické zásady, které mohou být sociálním pracovníkům oporou. Jak již bylo zmíněno výše, právě etika by se mohla stát společným jmenovatelem žádoucích idejí a hodnot, které může sociální práce podpořit a stavět na nich v případě propojování environmentálních témat se sociálními službami.

Matoušek konstatuje (Matoušek, 2008, str. 22), že etika sociální práce se v odborné české literatuře objevuje jen sporadicky. *“Naproti tomu v zemích západní Evropy je nejméně posledních dvacet let profesní etika velmi aktuální a stává se předmětem mnoha odborných diskuzí”* (tamtéž, str. 12). Rozdíly mezi jednotlivými zeměmi jsou bezesporu veliké a stanovení platných cílů sociální práce, které by byly platné globálně, snad ani není možné. Právě sociální etika *“by mohla být oním fenoménem, který dokáže být pojítkem mezi jednotlivými fragmentovanými oblastmi, které sociální práce zahrnuje“* (tamtéž, str. 22).

Mezi etické zásady kodexu sociálních pracovníků patří bod: *„Sociální pracovník pomáhá jednotlivcům, skupinám, komunitám a sdružení občanů svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi při jejich rozvoji a při řešení konfliktů*

jednotlivců se společností a jejich následků.“ Ve vztahu ke společnosti dokonce „upozorňuje na možnost spravedlivějšího rozdělení společenských zdrojů a potřebu zajistit přístup k těmto zdrojům těm, kteří to potřebují“ (Etický kodex sociálních pracovníků, 1995).

1.2.5 Činnosti

V zákoně jsou dále jasně vymezeny základní činnosti, které musí služba naplňovat. V NZDM Šlikr jsou rozděleny na 1. výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, 2. zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, 3. sociálně terapeutické činnosti a za 4. pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Konkrétní rozsah úkonů poskytovaných v rámci základních činností pak vymezuje prováděcí vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

Za důležité pro účely této práce považuji rozepsat zejména první bod 1. výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti. Zde je zařazeno zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity, což je garantováno již samotným zařízením a jeho vybavením – tedy volnočasové aktivity jsou voleny s ohledem na cílovou skupinu a její potřeby (Vyhláška č. 505/2006 Sb., § 27).

Výkony v oblasti volnočasových aktivit považuji za velmi důležité a jsou prostředkem k sociální práci s uživateli. Na klubu je beze sporu dostatečný prostor pro jejich realizaci. Zároveň mají edukativní rozměr, kdy může pracovník klienty učit jak „zabít nudu“ společensky přijatelnou aktivitou (Racek, Herzog, in Kontaktní práce, 2009, str. 327).

V případě zavedení environmentálních témat do praxe NZDM spatřuji edukativní rozměr také v jiném směru, než jen „zabíjení nudy“, ale mohou být startem k otevření tématu a v konečném důsledku může vést ke změně vědomostí, postojů a chování uživatelů. V praktické části práce uvádím příklad volnočasové aktivity, která si klade tyto cíle (2.1.6.4 Volnočasové aktivity a hra Ekopolis jako

příklad dobré praxe). Opět však záleží na vůli, vzdělání či připravenosti konkrétního pracovníka, který tyto hry na klubu zavádí.

Dále zde spadá pracovně výchovná činnost s dětmi, což se děje v rámci individuální, ale i skupinové práce. V případě práce se skupinou se jedná o „*cílenou aktivitu poskytovanou skupině klientů, která je zaměřená na rozvoj psychosociálních dovedností, časově (prostorově) ohraničená*“ (Pojmosloví NZDM, str. 6).

Aktivizační programy v podobě preventivních programů jsou zaměřeny na aktuální téma cílové skupiny služby. Buď jsou realizovány na přání uživatelů služby – že je téma zajímavá a chtějí by jej zapojit, nebo jako odpověď na jejich aktivitu na klubu (např. zvýšené zneužívání marihuany před klubem, po němž následuje měsíční téma zaměřené na lehké drogy a harm reduction u marihuany). Další z možností je, že s tématem přichází sám pracovník a motivuje uživatele k jejich účasti. Existuje soubor témat, který je pro NZDM stále aktuální a podoby preventivních programů jsou z pravidla každý měsíc odlišné.

Do aktivních programů specifické prevence zahrnuje Holiš (streetwork.cz - definice preventivních programů [online]) tyto témata: „*návykové látky, konfliktní chování, fyzické a duševní zdraví, sexuální chování, sociální zdatnost, rodina, škola, práce/brigáda, parta/vrstevníci/partnerství, volný čas a rekreace, rasismus/xenofobie, subkultura (přidáno nad rámeček)*“. Já se domnívám, že se tato témata vyvíjejí a tento výčet není absolutní. Mělo by se jednat o témata, se kterými uživatelé za pracovníky docházejí, nebo které aktuálně řeší. V současné době k nim podle mého již beze sporu patří i např. kyberšikana, či již zmiňovaná environmentální témata.

Předání těchto témat také může probíhat různou formou – hrou, besedou s hostem, klubákem, atd. Zájem o témata je zjišťován téměř denně formou rozhovorů s uživateli služby a nejpozději jednou za půl roku v rámci dotazníků spokojenosti.

Z pracovně výchovných činností uvedu např. klubové večery, dílny, besedy v rámci preventivního programu a další organizované programy pořádané sociálními pracovníky. Činnosti, které spadají pod bod č. 1, dále jsou nácvik a upevňování

motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností. I toto je naplňováno zejména v rámci aktivizačních programů (dílen, klubových večerů, atd.) a poslední z činností je zajištění podmínek pro přiměřené vzdělávání. V tomto případě jde o pomoc ve formě doučování a přípravy do školy, ale tuto činnost nepovažuji z hlediska obsahu diplomové práce za důležitou.

1.2.6 Aktivity realizované ve prospěch uživatelů služby

Pro lepší pochopení aktivit realizovaných ve prospěch uživatelů budu vycházet z Metodiky Pojmosloví NZDM a samotné praxe v NZDM Šlikr.

V tomto ohledu je stěžejním pojmem zejména **kontaktní práce**. „*Jedná se o specifický druh kontaktu*“ (Herzog in Kontaktní práce, 2009, str. 262). Při prvním setkání sociálního pracovníka s potenciálním uživatelem služby, dochází k tzv. prvokontaktu. Následně se kontakty opakují a obecně můžeme říct, že kontaktem se rozumí setkání pracovníka s uživatelem služby. Uživatelé se tedy s pracovníkem potkávají a vytváří se vzájemná důvěra. Tento proces může u každého uživatele trvat jinak dlouho. Pracovník dbá na podmínky potřebné pro rozvíjení kontaktu a poskytování dalších služeb. Celkově se mezi pracovníkem a uživatelem upevňuje vztah, vymezují se hranice a uživatel nabírá na důvěře k pracovníkovi. Po různě dlouhém časovém období uživatel natolik důvěřuje pracovníkovi, že s ním konzultuje své záležitosti zcela běžně. „*V rámci kontaktní práce se střetává nabídka pracovníka s poptávkou klienta, jeho zájem*“ (Herzog in kontaktní práce, 2009, str. 262).

Mezi uživatelem služby a sociálními pracovníky vznikají situace s výchovným obsahem, které se dle aktuálně řešeného tématu jinak vykazují. V případě NZDM Šlikr jsou nejvíce vykazovány rozhovory na různá témata.

Jednou z podob kontaktní práce je **informační servis**.

„*Poskytování specifických informací pracovníkem klientovi, nejlépe v kontaktní místnosti. Informační servis je prováděn ústní formou, může být doplněn také písemnou formou – letáky, vytištění údajů. Tématicky mohou být informace zaměřeny na základní instrumentální témata (např. škola, rodina, shánění brigády,*

vztahy), *sociálně právní a zdravotní témata (právní normy, bezpečný sex, rizika užívání návykových látek) nebo specifická témata – dle dohody s K/Z*⁵“ (Pojmosloví NZDM, str. 3).

Obsahem informačního servisu v NZDM Šlikr je nejčastěji předání informací o programu služby, jaké je měsíční preventivní téma, kdy se uskuteční klubové večery, turnaje a jiné organizované volnočasové aktivity. Nejfrekventovaněji je tento typ intervence využíván začátkem měsíce.

Dalším typem intervence je **situační intervence**. *„Sociálně pedagogická práce v situacích s výchovným obsahem, které vznikají v prostoru zařízení“* a v terénu (Pojmosloví NZDM, str. 3). Situační intervence přichází z pravidla ve chvíli, kdy se uživatel dopouští nevhodného chování. Ambulantní forma služby využívá pravidel, která musí každý respektovat, uživatel je s nimi seznámen během již zmíněného „prvokontaktu“ a následně jsou mu případně opětovně vysvětlovány. Při jejich nedodržení musí respektovat sankce. Situační intervence tedy nastává např. v případě urážky mezi K/Z, nevhodných výrazů, vstupu do zařízení pod vlivem, atd. Na terénní formě služby pracovník provádí situační intervenci, např. v případě nezodpovědného chování uživatele, např. odhazování papírků, nedopalků, ničení přírody, atd. *„Pracovník při nich vstupuje do interakcí, které nastávají mezi uživateli služby“*, pracovníkem a uživatelem, uživatelem a prostředím, *„přináší podněty, reflektuje situaci a používá další techniky, které vytváří či zvýrazní výchovný efekt situace“* (Pojmosloví NZDM, str. 3).

Další formou je **poradenství**. Toto se *„odehrává formou rozhovoru s klientem“*, *„obsahuje vyhodnocení situace, nabídku rady, informací a řešení vedoucí k odstranění obtíží. Jde o řešení aktuálních problémů a zvyšování kompetence klienta tyto problémy řešit. Poradenství se nejvíce zaměřuje na záležitosti vztahů, rodiny, sexu, návykových látek, školy, volného času, sociálně právní a jiné“* (Pojmosloví NZDM, str. 3). V NZDM Šlikr uživatelé ví o možnosti konzultovat s pracovníkem v soukromí a hojně této možnosti využívají. Pracovník v takovém

⁵ K/Z = Klient/zájemce

případě uživatele vyslechne, vyhodnotí jeho situaci a společně hledají řešení aktuálního problému.

Další aktivitou realizovanou ve prospěch klientů je **krizová intervence či pomoc v krizi**. *„Jde o diagnosticko-terapeutický přístup přispívající ke zvládnutí psychické krize. Může jít o pozorování chování klienta s důrazem na posouzení aktuálního psychického stavu, rozhovor směřovaný k základní orientaci v příčinách krizového stavu, cílenou intervenci zaměřenou na zvládnutí potíží. Intervence obsahuje také návrh opatření. Pracovník bez kvalifikace poskytne klientovi v krizi pomoc pouze v rozsahu akutní intervence s odkázáním na odborníka (eventuálně doprovodem)“* (Pojmosloví NZDM, str. 3). V NZDM Šlikr mohou krizovou intervenci poskytovat oba pracovníci.

Na tuto intervenci může a nemusí navazovat **zprostředkování dalších služeb**. *„Jedná se o dojednání návazné služby v zařízeních návazné péče, fyzický doprovod do těchto zařízení a asistenci při jednáních v těchto zařízeních“* (Pojmosloví NZDM, str. 3).

Velmi podobnou intervencí je pak **kontakt s institucemi ve prospěch klienta**. *„Jedná se o intervence realizované sociálním pracovníkem (ústně, telefonicky, písemně) u institucí návazné péče nebo dalších institucí, které ovlivňují klientův život. Kontakt je realizován se souhlasem a vědomím klienta (nejlépe za jeho přítomnosti)“* (Pojmosloví NZDM, str. 3). V praxi NZDM Šlikr např. telefonické kontaktování psychologa a dojednání schůzky dle přání uživatele. Zároveň s možností se potkat v bezpečném prostoru klubu, kdy odpadají případné obavy uživatele z neznámého prostředí.

Stává se, že se na uživatele přijdou zeptat např. rodiče, prarodiče, atd. Toto je označováno za **práci s blízkými osobami**. *„Poradenství, informační servis poskytovaný blízkým osobám klienta (rodiče, přátelé, kamarádi, ...“)* (Pojmosloví NZDM, str. 4). V pojmosloví NZDM je dále v definici uvedeno: *„realizované pouze se souhlasem klienta“* (tamtéž, str. 4). V praxi však blízké osoby do NZDM docházejí právě v době, kdy uživatel v zařízení není. V tomto případě samozřejmě uživatel

neví, že s touto osobou pracovník jedná. Pracovník blízké osobě vysvětlí jeden ze základních principů nízkoprahovosti – anonymitu a uvede důvody, proč mu nic jiného nesdělí, ani to, zda jeho dítě do zařízení dochází či nikoliv. Pro tyto případy musejí uživatelé podepsat písemný souhlas k poskytování informací zákonným zástupcům. I v tomto případě je však obsah sdělovaných informací jasně vymezen a jedná se o tyto případy: přítomnost na klubu či na terénu, účast na akci pořádané Šlikrem (nocovky, připravené programy), průběh doučování a v jiných případech musí být vymezeny samotným uživatelem.

Obsahem služby je i samotný **pobyt v zařízení**. Toto se vykazuje formou kontaktu v docházkové knize a ve výčtu aktivit je důležitý. Nejde jen o to, že je „*klientovi poskytováno teplo, světlo, místo k sezení, sociální zařízení, eventuálně občerstvení. Zároveň je klientovi umožněna realizace osobních aktivit a bezpečný prostor*“ (Pojmosloví NZDM, str. 4). Ale uživatel má prostor seznámit se s pracovníkem i touto nepřímou formou – tedy pozorovat jej při práci a situacích s ostatními uživateli. Často je samotný pobyt v zařízení cílem uživatele.

1.2.7 Individuální plánování

Následující kapitoly se věnují individuálnímu plánování, tedy samostatnému standardu sociálních služeb – standardu č. 5 Individuální plánování průběhu poskytování služby. Na individuální plánování klade mimořádný důraz i metodika inspekcí sociálních služeb. V případě NZDM je však individuální plánování velmi specifické a nejen z množství školení, které organizuje Česká asociace streetwork (dále ČAS)⁶, je zřejmé, že zejména nalezení cíle uživatele, nebývá jednoduché. Na toto téma poskytuje organizace celou řadu školení, např. Individuální plánování ve službách pro děti a mládež NZDM a terénní programy, Motivační rozhovory, Potřeby

⁶ Jedná se o profesní odbornou nevládní neziskovou organizaci, která vznikla roku 1997. Zastupuje fyzické i právnické osoby působící v oblasti nízkoprahových sociálních služeb dle typologie sociálních služeb (terénní programy, NZDM, kontaktní centra). Česká asociace streetwork dlouhodobě vytváří systém v oblasti profesního vzdělávání pracovníků a řada vzdělávacích programů pomáhá pracovníkům řešit aktuální problémy, se kterými se potýkají ve své praxi a které je „pálí“ (www.streetwork.cz–Asociace ČAS [online]).

klientů nízkoprahových služeb, až po Klient nemá zakázku aneb „sakra, von zase neví, co chce“.

1.2.7.1 Standard č. 5

Tento standard vychází z principu, že:

„sociální služby musí být individuálně přizpůsobeny potřebám jednotlivých uživatelů, a že uživatelé musí mít možnost ovlivňovat jejich průběh a měnit osobní cíle, kterých chtějí prostřednictvím služeb dosáhnout. Zařízení se musí zajímat o osobní přání, zájmy a cíle uživatelů služeb, aby bylo schopno poskytovat služby cíleně a efektivně s využitím potenciálu jednotlivých uživatelů. Postup, na kterém se zařízení s uživatelem služeb dohodne, musí být v závislosti na charakteru a rozsahu služby zachyceny v dokumentaci“ (Vyhláška č. 505/2006 Sb.).

Individuální plánování jde ruku v ruce s jednáním se zájemcem o službu i s uzavíráním smlouvy⁷, musíme respektovat náležitosti při jednání se zájemcem, také samotné náležitosti smlouvy, atd. Následující text bude tedy věnován ústní dohodě, kterou je nutno se zájemci o službu uzavřít. Po dostatečně dlouhé době, po kterou uživatel využívá zařízení a naváže s pracovníkem vztah, se přistoupí k uzavření ústní dohody (tato doba může být u jednotlivých uživatelů různě dlouhá). Jednání se zájemcem probíhá o samotě v kanceláři zařízení. Při uzavírání ústní dohody pracovník respektuje všechna pravidla, která stanovuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách a postupuje dle vnitřní metodiky NZDM Šlikr. Pracovník seznámí uživatele se službou, jejími pravidly, principy, stanovuje se rozsah poskytované služby, doba platnosti smlouvy, atd.

Společně s uživatelem se projednají jeho požadavky, očekávání a osobní cíl, tedy vydefinuje se kontrakt, stanoví se jeho podmínky a vytvoří se individuální plán. V praxi jde o to, že se pracovník s uživatelem domluví na cíli, který chce v zařízení naplňovat a na možnostech vzájemné spolupráce. Mezi podmínky kontraktu patří i to,

⁷ Jinak je tomu v případě, že se plánuje se stávajícím uživatelem v rámci tzv. revize cílů.

že uživatel souhlasí se všemi pravidly, které na klubu platí a zároveň se seznámí s právy a povinnostmi, které v zařízení má. Je mu vysvětlen způsob a účely vedení dokumentace a jeho právo do ní kdykoliv nahlížet. Uživateli je dále vysvětleno, že jeho kontrakt bude pravidelně revidován s jeho klíčovým pracovníkem v rámci tzv. revize cílů. Klíčového pracovníka si volí sám uživatel.

Vraťme se však k samotnému vydefinování cíle, který z pravidla zájemce o službu nemá. Při uzavírání dohod bývá nejčastější odpovědí uživatelů, že do zařízení docházejí, „protože se nudí“, „někoho tu potkají“, „je to tu v pohodě“, „můžou si s námi pokecat“, atd. Dle standardů kvality je však potřeba osobní cíl připravit adekvátně podle charakteru služby i samotných cílů a proto nelze takto uživatelem definovaný cíl zapsat.

1.2.7.2 Pyramida potřeb

Jedním ze způsobů, který se v NZDM Šlikr používá pro stanovení cíle společně s uživatelem, je Maslowova pyramida potřeb. *„Hodnocení klientových potřeb a jeho situace se stalo požadavkem, bez něhož si dnes nelze kvalitní sociální služby představit“* (Matoušek, 2005, str. 18). Zejména u mladších uživatelů se využívání pyramidy potřeb osvědčilo. Uživatelům je na praktických příkladech vysvětleno, jak pyramida funguje a čeho s ní chceme dosáhnout. Můžeme uživatele následně nechat o samotě⁸ s tím, že se má nad jednotlivými potřebami zamyslet a odstranit z pyramidy ty potřeby, které považuje ve svém případě za uspokojené. *„V závěru na pyramidě zůstanou pouze takové potřeby, které uživatelé považují ve svém případě za neuspokojené (něco, co jim v životě chybí). Potřeby, které zůstanou na pyramidě, umožňují následně pracovníkovi rozvinutí řady zaměřených intervencí“* (Nováková, PS NZDM ZK, 2015, str. 4).

Tímto způsobem můžeme najít cíl spolupráce poměrně snadno a rychle. Důležitá by měla být spíše snaha o řešení problému, který uživatel má a ne toho,

⁸ Záleží na typu uživatele, někteří trvají na přítomnosti pracovníka a jednotlivé potřeby rovnou diskutují.

který sám způsobuje. Já se však domnívám, že si z mnohých důvodů dopady svého chování uživatel neuvědomuje, ale za jiných okolností, by jim mohl i předcházet. Z tohoto pohledu je potřeba se zamyslet na tím, že: *„Ignorování určitých potřeb může vést k závažným konfliktům, případně k destabilizaci celé společnosti“* (Matoušek a kol., 2007, str. 10 – 11).

Zde se tedy v souvislosti s individuálním plánováním obracím na využití modelu KAB. Model KAB je složen ze zkratk sloz knowledge, attitude, behavior, které znamenají vědomosti, postoje, chování (Herzog in Kontaktní práce, 2009, str. 260). Bližší souvislosti modelu KAB s cíli uživatelů a s environmentálními tématy popisuje kapitola č. 2.1.3 Stanovení cílů programu. Tento model vyhovuje také další definici zaměřené na společnost. *„Potřebu v kontextu sociálních služeb je možné definovat jako absenci něčeho, co je nutné pro uspokojivé fungování. Takto definovaná potřeba není totožná s tím, co si lidé jako potřebu sami uvědomují, ani není totožná s tím, co si lidé sami přejí“* (Matoušek a kol., 2007, str. 117). Toto koresponduje i s postoji uživatelů služby, a právě proto považuji využití modelu KAB s ohledem na environmentální témata v NZDM Šlikr za vhodný.

Tento model se totiž v individuálním plánování nutně odráží. Prochází od mapování problematiky přes stanovování cílů až k denní realizaci. *„Patří sem ono rizikové chování, jehož přítomnosti si všímáme u klienta či ve skupinové normě“* (Herzog in Kontaktní práce, 2010, str. 108). Při rozhovorech mapujeme znalosti, postoje a chování uživatele a na základě toho stanovujeme osobní cíle (neboli cíle spolupráce) (tamtéž, str. 108).

1.2.7.3 Plánování „ted' a tady“

Zde tedy plně souhlasím s autorem, že aniž bychom měli „konkrétní *papír označený jako „plán se stanovenými kroky“ v jeho složce*⁹, můžeme dokázat, že s uživatelem cíl naplňujeme a to:

„Pokud označíme jednotlivé okamžiky, kdy s klientem plánujeme např. rozhovor o klientově životní situaci, potřebách a potenciálních hrozbách jako jasnou součást procesu plánování, pak nám samotné absolvování tohoto rozhovoru (pokud je zaznamenáno), dává důkaz, že s klientem zákonný požadavek naplňujeme“ (Streetwork.cz – pár poznámek k individuálnímu plánování [online]).

Tímto se nám otevírá obrovský prostor. Např. i když klient o environmentální výchově původně nemá v individuálním plánu ani zmínku, můžeme dokázat, že s jeho individuálním plánem souvisí. Důkazem naplňování cíle je následné zaznamenání rozhovoru do Evičky. Opět ale musíme vycházet z přání a zájmu uživatele.

Technika plánování formou „ted' a tady“ je v NZDM velmi oblíbená a probíhá v rámci běžného života v klubu i na terénu. *„Plánování se odehrává s klientem formou periodicky se opakujícího rozhovoru o cílech spolupráce“* (Streetwork.cz - pár poznámek k individuálnímu plánování [online]).

Často se totiž stává, že klient přichází s dotazem či zájmem o téma, které přímo nesouvisí s jeho individuálním plánem. Toto téma však pro něj v danou situaci může být důležité či zajímavé. *„Pokud máme dobře nastavené cíle služby a vhodně rozumíme individuálnímu plánování, můžeme nalézt podstatu procesu plánování i v drobných jednorázových činnostech, v nichž s klientem spolupracujeme“* (Streetwork.cz – pár poznámek k individuálnímu plánování [online]).

Plány tedy v praxi bývají nahodilé a vycházejí z aktuální situace (streetwork.cz – individuální plánování [online]). Pracovník by měl být schopen podstatu procesu plánování nalézt a to koresponduje i s tím, že:

9 V případě NZDM Šlikr se jedná o záznam v programu poradenských sociálních služeb – Evička.

„Nízkoprahové programy nemají stabilní rámec setkání s klienty ani z hlediska délky pracovního setkání, ani z hlediska pravidelnosti. Rozsah i frekvenci kontaktu setkání určuje klient výrazněji, než jsme tomu zvyklí u „nenízkoprahových“ programů. Nevíme, zda klient v daný čas, kdy se setkáme, bude mít chuť se s námi bavit, nevíme, jak dlouho se s námi bude bavit a ani zda se zopakuje naše setkání či rozhovor na dané téma v budoucnu. Znamená to pro nás nutnost soustředit se na daný okamžik, na to, co můžeme společně s klientem udělat teď a tady“ (Herzog in Kontaktní práce, 2009, str. 179).

1.3 Postoje

Pojem postoj ve vztahu k uživatelům i ve vztahu ke společnosti byl již vícekrát užít v teoretické části práce a na tomto pojmu staví i model KAB, který je součástí praktické části práce. Pro snazší pochopení jeho obsahu z hlediska definice i praxe je uvedena následující kapitola.

1.3.1 Definice a jejich zohlednění v praxi

Nakonečný (1999, str. 182) definuje postoj jako hodnotící vztah, jehož předmětem může být cokoli (osoba, idea, věc) „*V kognitivních procesech nacházíme poznání, v emocích je prožíváme a v postojích, které tyto dva aspekty integrují, zaujímáme vůči objektům hodnotící vztahy*“.

K tématu postoje a k výše uvedené definici, je však třeba ještě poznamenat, že i když má někdy uživatel jasný hodnotící vztah, ať už negativní či pozitivní. Nemusí ještě nutně jeho chování tomuto postoji odpovídat.¹⁰ Další z autorů G. D. Wilson (in Nakonečný, 1997, str. 217) charakterizuje postoje jako takové, které se liší na základě individuálních zkušeností a jsou ovlivněny působením určitého kulturního prostředí, vztahují se ke konkrétním hodnotám, jsou zvládněny emocemi.

Jistě jsme se již setkali se situací, kdy jsme se pokoušeli o změnu některého postoje, ať už u sebe samého, či u někoho s kým jsme nesouhlasili. Můžeme předpokládat, že za určitých podmínek, může ke změně dojít. Domněnka, že změny postoje dosáhneme informacemi, které druhé straně předáme, často neplatí. Rozhodující je také kontext, ve kterém jsou fakta uváděna, také důvěryhodnost zdroje, ze kterého informace pocházejí i osoba, která informace předává. Dále je rozhodující vztah člověka k těmto faktům, neboť fakta samotná mohou být popírána

¹⁰ V praxi jsem se setkala s tím, že uživatel razantně a opakovaně odmítal doporučení týkající se určitého tématu a následně jsem z rozhovoru s osobou blízkou zjistila, že uživatel mé rady zohledňuje velmi poctivě ve svém každodenním životě. V mé přítomnosti se však o nich vyjadřoval velmi negativně.

či nějakým způsobem deformována. Větší vliv mohou mít fakta vyvolávající silné emoce. V případě environmentálních témat by forma sdělení mohla vyvolávat velmi silné emoce, protože to, co se na Planetě děje, emotivní je. Cílem předávání těchto témat cílové skupině ale není přinášení katastrofických a jiných odstrašujících scénářů zvěstujících zmar a zbytečnost lidského počínání. Vyvolávání silných emocí u cílové skupiny není v našem zájmu. Velmi nesnadná a komplikovaná je změna extrémních postojů v jejich protiklad, více pravděpodobná je spíše změna intenzity postoje, jeho zesílení či zeslabení (Nakonečný, 2009, str. 267).

1.4 Environmentální témata

Poslední kapitulu teoretické části práce zaměřuji na vysvětlení pojmu environmentální témata, který se v diplomové práci tak často objevuje. Jedná se o pojem, který jsem použila pro sjednocení jednotlivých pojmů, jakými jsou výchova k péči o životní prostředí, ekologická výchova, environmentální výchova, globální rozvojové vzdělávání, udržitelný rozvoj, trvale udržitelný rozvoj, apod. Jednotný pojem byl použit také za účelem snadnější orientace čtenáře v jednotlivých oddílech práce. Autor si je vědom, že se jednotlivé pojmy liší a proto se následující kapitola vývojem pojmů zabývá, avšak pouze okrajově, v rozsahu v jakém je to pro potřeby práce podstatné.

1.4.1 Obsah pojmu

„Každý z nás má svoji představu či výklad obsahu pojmu environmentální výchova, vzájemně se však v mnohém lišíme – šíří záběru, důrazy, terminologii (od „výchovy ke třídění odpadů“ přes „líhně ekoteroristů“ až po ono nešťastné zdvojení ekologická a environmentální výchova plodící paradoxy typu: „náplní činnosti středisek ekologické výchovy je environmentální výchova“)“ (Nováčková, 2010, str. 11).

„Environmentální výchova je velmi komplexní téma, které zasahuje řadu oblastí života“ (Matějček, Peterka, 2011, str. 6). Dříve se hovořilo o výchově k péči o životní prostředí, v 80. letech 20. století byl nahrazen pojmem ekologická výchova. Tento název se jeví, jak napsala Horká (2005, str. 18) jako „operativnější a výstižnější, neboť lépe vyjadřuje orientaci výchovy na poznání, respektování a využívání zákonitostí vzájemných vztahů živých systémů a prostředí“.

„Slovo environmentální znamená česky „týkající se životního prostředí“ (Pavelčík, Králová, 2010, str. 2) a toto zohledňuje většina definic. Zajímavostí je, že se pro překlad slova environmentální prosazovali výrazy jako „prostřed'ový, či „životněprostřed'ový“.

Autoři se zabývají těmito tématy i odděleně či v různých kombinacích, často je však brán zřetel právě na životní prostředí. Autor práce souhlasí s Máchalem (2000, str. 14) a považuje pojmy (a to nejen ekologická a environmentální výchova) pro účely práce za sjednocené. *„Je proto možné (i vhodné) považovat pojmy „ekologická výchova“ a „environmentální výchova“ za stejnocenné“*. V tomto případě nepovažují samotné definice pojmů za tak důležité, jako to, čeho chceme zapojením do prevence dosáhnout. *„Zcela jedinečné je to, že otázky a problémy životního prostředí se ve své podstatě týkají přežití civilizace“* (Nováčková a kol, 2008, str. 10).

Dalo by se shrnout, že chovat se environmentálně příznivě, znamená chovat se šetrně k přírodě a svému okolí. *„Environmentální výchova umožňuje poznávat komplexnost vztahů mezi člověkem a životním prostředím a seznamuje s principy udržitelného rozvoje společnosti“* (Sedm barev duhy, 2008, str. 10). Jak je vidět, udržitelný rozvoj má k ekologickým tématům velmi blízko.

1.4.2 Udržitelný rozvoj

„V mezinárodním měřítku pojem ekologická výchova stále více a více splyvá s pojmem výchova k trvale udržitelnému rozvoji“ (Schmollgruber, Mittebauer, 1997, str. 6). Vznikly již desítky definicí trvale udržitelného rozvoje či růstu, trvale udržitelné společnosti, trvale udržitelné budoucnosti nebo trvale udržitelného způsobu života. 27

Jednou z nich je „všeobjímající“ definice Komise OSN pro životní prostředí z roku 1987. *„V nejširším smyslu je strategie udržitelného rozvoje zaměřená na prosazování harmonie mezi lidskými bytostmi a mezi lidstvem a přírodou.“* Tato definice je orientovaná na uspokojování potřeb člověka, což opět koresponduje s cíli sociální práce.

Dle § 6 zákona č. 17/1992 Sb. o životním prostředí se trvale udržitelným rozvojem rozumí *„takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává*

možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů“.

Poslední definice, kterou zde uvedu, pochází od bývalého československého federálního ministra životního prostředí Josefa Vavrouška: *„Udržitelný rozvoj, resp. udržitelný způsob života, usiluje o ideály humanismu a harmonie vztahů mezi člověkem a přírodou. Je to způsob života, který hledá rovnováhu jedince a jeho odpovědnosti vůči jiným lidem a přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím“* (Vavroušek, 2012, str. 26).

1.4.3 Život jako nejvyšší hodnota a kritické myšlení

„Pro všechny směry je společné, že chtějí pomocí ekologické výchovy prohloubit znalosti o přirozených procesech a vybudovat určitou hodnotovou orientaci. Jsou buď příliš orientované na člověka anebo zase na přírodu, aby přispěly k vědomému, ohleduplnému chování vůči přírodě. Cílem je vybudovat u každého jedince hodnotovou orientaci zaměřenou na ochranu přírody“ (Schmollgruber, Mitterbauer, 1997, str. 3).

Stejně tak i zmíněné globální rozvojové vzdělávání *„rozvíjí dovednosti a podporuje vytváření hodnot a postojů tak, aby lidé byli schopni a ochotni aktivně se podílet na řešení lokálních a globálních problémů“* (Štěpničková, Tillová, 2011, str. 6). A právě hodnoty u uživatelů jsou z hlediska naší práce podstatné. Zapojením těchto témat do činností NZDM jsme chtěli přispět ke vnímání života jako nejvyšší hodnoty.

Soubor podmínek i náplní uživatelova života, které pro něj představují nejvýznamnější hodnoty (zdraví, materiální podmínky existence včetně životního prostředí, denní aktivity, mezilidských vztahů aj. označuje Matoušek (2005, str. 16) pojmem kvalita života. Kvalita života spolu s životním prostředím bezprostředně souvisí. A jak k tomuto uvědomění dovést i mladé lidi, může být otázkou právě pro sociální pracovníky v NZDM.

Předpokladem je kompetence ke kritickému morálnímu myšlení a vytvoření profesionálního vztahu, který potvrzuje hodnotu mladého člověka. Pracovníci musejí začít sami vlastním sebezkoumáním, šetřením vlastních hodnot, rozvojem svých vlastních kritických dovedností a rozšiřováním vlastní kapacity pro morální usuzování. Profesionální vztah je pak chápán jako záměrný proces k získávání zkušeností, umožňování zpětné vazby a sociálnímu učení prostřednictvím reflexí každodenních zkušeností mladých lidí (Young, 1999, str. 6).

V teoretické části v kapitole č. zmiňuji etické principy sociální práce (protože je z hlediska environmentálních témat a sociální práce považuji za důležité), v předchozích řádcích byl zmíněn také pojem kritického myšlení (ať už na straně pracovníka či z hlediska, že jsou k němu vedeni uživatelé služby a také jsme se zabývali osobností sociálního pracovníka a jeho zájmem o environmentální témata. Pravděpodobně nejambicióznější současná formulace žádoucích kombinací sociálního pracovníka, tak jak jej podává americká Rada pro vzdělávání v sociální práci (Matoušek 2008, str. 15) právě tyto tři oblasti zdůrazňuje. V prvním bodě je zmíněno uplatňování kritického myšlení v pracovním kontextu, včetně dovednosti uplatňovat teorii v praxi, dále pracovat v souladu s etickými principy sociální práce a ve třetím bodě: být schopen profesionálně využívat vlastní osobnost.

Kritické myšlení je s ohledem na environmentální témata žádoucí a je zcela v souladu s etickými principy sociální práce. Zároveň je výhodou, pokud je člověk pro tato témata nadchnut i v osobním životě a je schopen svých znalostí profesionálně využívat.

„Jedinečnost práce s mládeží není v jejích metodách, osnovách nebo cílové skupině, ale v jejím záměru: pěstování kritického myšlení“ (Young, 1999, str. 7). Jde o to, cvičit mladé lidi v morálním usuzování o centrálních otázkách bytí: „Co jsem za osobu?“, „Jaký vztah chci mít se sebou a s druhými lidmi?“ a „V jaké společnosti chci žít?“ (Young, 1999, str. 2).

„Práce s mladými musí být svobodným procesem testování a společného hledání odpovědí na otázky po idejích, přístupech a hodnotách života.

Prostřednictvím tohoto procesu morálního usuzování pak mladí lidé začínají chápat své hodnoty, které zároveň integrují do svého každodenního života“ (Young, 1999, str. 93).

2. PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Specifická prevence v NZDM Šlikr s ohledem na environmentální témata

Pro implikaci environmentálních témat do jednotlivých činností v NZDM Šlikr mi byl velkou inspirací Model programu specifické sociální prevence, aplikovaného v NZDM PVC Blansko. Autory tohoto modelu jsou Robert Hořava, Aleš Herzog a Helena Kotová a jejich záměrem bylo poskytnout praktický návod, jak postupovat při tvorbě a realizaci programů specifické prevence. „*Pilotní model programu specifické prevence vychází z konceptu identitní práce, metodiky kontaktní práce, modelu KAB (znalosti, postoje, dovednosti) a metodiky práce s výchovnou situací*“ (Hořava, Herzog, Kotová in Kontaktní práce, 2008, str. 267). Při tvorbě programu byly dodrženy jednotlivé kroky (neboli tzv. základní kameny) realizace programu specifické prevence, které autoři navrhli. Jejich popis je součástí následujících kapitol, přičemž názvy těchto stavebních kamenů jsou zkráceny.¹¹

2.1.1 Hledání vhodného tématu

V kapitole 2.5 Činnosti bylo řečeno, že při realizaci specifických programů prevence se při volbě témat bere zřetel na přání cílové skupiny nebo jsou témata volena sociálními pracovníky s ohledem na situaci na klubu. Takto tomu bylo i v případě environmentálních témat.

Ve své praxi jsem provedla cílené průběžné sledování cílové skupiny a naznala jsem, že u většiny z nich lze hovořit o nízké znalosti tohoto tématu a tuto

11 Plné názvy dle autorů zní: Hledání vhodného tématu, nebo také zaměřováním, nasměrováním programu; Mapování znalostí, postojů, chování cílové skupiny, čili analýza stavu; Stanovení cílů programu; Vytvoření informačních materiálů, vzdělávání pracovníku v tématu – tzn. příprava; Plánovité předávání tématu cílové skupině – rozhovor s uživatelem; Zasazování tématu do každodenního života nízkoprahového klubu aneb práce s kontaktními rámci; Revize úspěšnosti a přínosu pro uživatele a Revize všech předešlých kroků pracovníky a celkové vyhodnocení.

skutečnost jsem vyhodnotila jako závažnou. Objevují se názory, že starost o životní prostředí je zbytečná, neboť: „Je to už stejně v háji.“ nebo „Můj přístup už nic neovlivní.“ „Dělají to všichni, tak co?“, apod. Na tyto úvahy však můžeme navázat při tvorbě konkrétního edukačního materiálu (nejen pro snazší zapojení uživatelů do diskuze).

Vhodnost tématu a jeho zavedení do praxe NZDM je dokazována v celém textu diplomové práce. „*Témata vhodná pro program identifikujeme díky kontaktu s klienty, jak v klubu, tak při terénní práci (v jejich přirozeném prostředí). Přitom se snažíme najít taková témata, u nichž znalosti našich klientů lze označit za ohrožujícím způsobem nízké, a postoje a chování za rizikové*“ (Hořava a kol. in Kontaktní práce, 2009, str. 267).

Dále byl zájem uživatelů o tato témata zjišťován zapojením dotazu do dotazníku zkoumajícího spokojenost uživatelů se službou, který v NZDM Šlikr probíhá pravidelně v prosinci a červnu. V rámci toho dotazníku byl vyjádřen ze strany uživatelů zájem o toto téma. Dotazník v měsíci červnu vyplnilo 38 uživatelů a toto téma v dotazníku označila více, než čtvrtina z nich. Měli možnost vybrat si ze stávajících programů prevence to, o které z nich mají aktuálně největší zájem. Záměrně jsem do dotazníku neuváděla pojem environmentální ani ekologická výchova, protože se domnívám, že tyto termíny jsou již nějakým způsobem zatěžkány předchozími ne vždy pozitivními zkušenostmi (např. z výuky ve škole). Proto jsem zvolila téma s názvem vztah k přírodě a světu (dalšími preventivními tématy byli drogy, alkohol, sex, šikana, brigády a práce, peníze, vztahy s ostatními a možnost doplnit dle svého přání). Název měsíčního tématu pak zněl Já a svět.

Za důležité považuji také samotné předání myšlenky udržitelného rozvoje. „*Myšlienka (trvalo) udržiteľného rozvoja, alebo lepšie povedané spôsobu života či existencie, jako nová rozvojová paradigma, príťažlivá vízia a globálna výzva, vyznačujúca sa obrovskou komplexnosťou i nemalou vnútornou protirečivosťou a nastolujúca nekonečné množstvo otvorených otázok (a občas i odpovedí)*“ (Huba, 2010, str. 11).

Předání myšlenky navazuje na následující základní kámen realizace programu specifické prevence, kdy autoři tvrdí, že již samotné otevření prostoru pro komunikaci s uživateli nad daným tématem je prvním krokem k „odstranění tabu“ (Hořava a kol. in Kontaktní práce, 2009, str. 268).

2.1.2 Mapování znalostí, postojů a chování cílové skupiny

Mapování znalostí, postojů a chování cílové skupiny probíhá neustále v přímé práci s uživateli. Vhodně vedeným rozhovorem může pracovník zjistit osobní nastavení uživatele, jeho postoje, názory, způsob života – jeho návyky, ale také znalosti, které o tématu má.

Uživatelé k environmentálním tématům zaujímají různé postoje a tyto je množné měnit např. skrze citlivou a cílenou osvětu, kterou může sociální pracovník poskytnout. Pro cílovou skupinu hraje velkou roli, kdo informace předává, zda jej uživatelé vnímají jako někoho, kdo je důvěryhodný a kdo dané problematice rozumí, či nikoliv.¹² Dále záleží na tom, jaký je samotný obsah sdělení a jakou formou je předáván a také, kdo je jeho příjemcem. V případě cílové skupiny NZDM je potřeba dbát také na to, zda je obsah sdělení srozumitelný, přiměřeně náročný k věku a schopnostem, atd.

Nejjednodušší formou zkoumající znalosti a postoje, které uživatelé k environmentálním tématům zaujímají, by bylo dotazníkové šetření. Dotazníky sice lze rozdávat i v terénu, ale realizace by byla komplikovaná. Dle principu dobrovolnosti, se uživatelé mohou účastnit, těch aktivit, kterých sami chtějí, také přicházejí do zařízení nepravidelně a dotazníky by se tedy musely rozdávat před a po každé aktivitě. Obsahoval by tedy konkrétní otázky k uskutečněnému programu a v tomto případě by bylo vyhodnocení dotazníku problematické.

¹² V praxi se osvědčilo, když informace předává host, který má s tématem konkrétní zkušenosti, např. pracovnice centra na podporu integrace cizinců, pracovník hovořící o harm reduction u marihuany, bývalý uživatel, atd. zkrátka nová tvář.

Dotazníky z pravidla rozdáváme po dobu celého měsíce, aby se do vyplňování mohlo zapojit co nejvíce uživatelů a to bez ohledu na to, jak často službu využijí. I v tomto případě se tedy realizace dotazníkového šetření jevila jako problematická. Některý z uživatelů se nebude účastnit žádné z aktivit, ale vyplňuje dotazník, atd. Další překážku jsem spatřovala v tom, že dotazníky se vyplňují anonymně a odpovědi tedy mohou být částečně zkresleny. Pro větší míru interakce by pak bylo lepší zvolit kvalitativní šetření s jednotlivými uživateli (což částečně proběhlo v přímé práci při rozhovorech). Proto v kapitole č. 2.1.6 Zasažování tématu do každodenního života v NZDM uvádím příklady dobré praxe a jejich propojení v jednotlivých přístupech do činností NZDM.

2.1.3 Stanovení cílů

Na předchozí bod plynule navazuje stanovení cílů programu. Stake (in Matoušek a kol., 2007, str. 117) doporučuje udělat si vlastní, nezávislou analýzu potřeb cílové skupiny, a to nejlépe na základě popisu „špatného fungování“ cílové skupiny. V případě intervencí půjde tedy o rozličné cíle, vycházející z konkrétní situace, kterou sociální pracovník vyhodnotil jako nežádoucí. *„Analýzu potřeb provádíme proto, aby vedla k praktickým výsledkům a změně. Stojí tak u samotného počátku zlepšení či nápravy stávajícího sta.“* (Topinka in Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků, 2008, str. 330). Dle Matouška (2005, str. 159) mohou být cíle definovány jako změna ve znalostech cílové skupiny, změna v postojích cílové skupiny, změna v určitém druhu chování, změna v problému/několika problémech, změna v úrovni fungování nebo v kvalitě života.

V případě programu se musíme nejdříve rozhodnout, zda budeme cílit na celou skupinu či na jedince a opět platí (stejně jako u intervencí), že každý z programů si může klást jiný cíl. Na základě analýzy potřeb cílové skupiny by měla být formulována programová hypotéza (Matoušek a kol., 2007, str. 118). Stanovila jsem tedy následující hypotézu: Jestliže budeme uživatele vzdělávat, poskytovat informace a zvyšovat povědomí o environmentální výchově, pak je možné také

očekávat, že se zvýší jejich zodpovědnost a nastanou určité změny v chování. I v případě např. přednášek na školách však můžeme preventivní účinek těchto besed jen předpokládat (Matoušek, 2007, str. 138). Zejména jde o rozvíjení kompetencí a zvnitřnění klíčových hodnot do života uživatelů služby, tím je pozitivně ovlivňovat a přispět tak ke změně jejich přístupu. Hlavní cíl environmentální výchovy jasně definuje Máchal:

„Informacemi, inspirací i vlastním příkladem naučit děti rozeznávat hodnoty, principy a vzorce chování, podle kterých budou už samostatně nacházet své vlastní odpovědné přístupy k životu, k lidem a životnímu prostředí, a projevovat je v každodenním životě svým ekologicky příznivějším jednáním, tj. nikoliv pouze slovy, nýbrž žitou praxí.“ (Máchal, 2000, str. 14)

Přitom je potřeba zohlednit předchozí získané informace přímo od uživatelů a zaměřit se zejména na to chování a postoje, které se jeví jako největší nedostatek.

Model KAB je složen ze zkratk knowledge, attitude, behavior – vědomosti, postoje, chování. Uplatnění každé ze složek má přitom svoje specifika, odlišná od jiných typů programů (Herzog in Kontaktní práce, 2009, str. 260). V případě vědomostí nepovažují za nutné, aby uživatelé věděli, co je to skleníkový efekt, jaký je význam pojmu udržitelný rozvoj, apod. *„Ověřenou zkušeností z NZDM je, že pro jednotlivce z cílové skupiny je obtížné si zapamatovat a dlouhodobě vstřebat větší kvantum informací“* (tamtéž, str. 260). Proto program vychází z jednoduchých informací převážně praktického charakteru. Např. jak oni sami mohou přispět ke změně, zda na jednotlivci záleží, jaké jsou možnosti v jejich bezprostředním okolí, atd. Při interakci je rozumné využívat skutečných příkladů environmentálních průšvihů zejména z domova a okolí, ale i ze světa. Co se týče postojů, uživatel může otevřeně vyjádřit svůj názor (např. *„ekologie je pěkná kravina a třídění odpadu je na hovno“*). *„Pracovník v rámci intervence nastavuje klientovi zrcadlo na základě jeho znalostí a s uživatelem diskutuje, vybízí ho ke strukturování postoje a následně k osvojení „nových“ postojů“* (tamtéž, str. 260). Jde zejména o konfrontaci názorů klienta s názory pracovníka.

U složky chování, se zaměřujeme zejména na takové chování, které může uživateli způsobit újmu. Jedná se i o takové chování, které nemá okamžitý dopad a může se projevit až za určitou dobu. „*Program umožňuje „konzultovat“ reálné situace z klientova života a tak mu pomoci hledat jeho vlastní nová řešení situací*“ (tamtéž, str. 260). Je možné to tedy probrat i s nastíněním alternativ chování. Což je možné udělat i vícekrát, pokud se uživateli chce. Zaměřujeme se na ty skutečnosti, které se zdají nejzávažnější z hlediska dopadů rizik s tímto chováním spojeným. Např. Nevhodné stravovací návyky, přístup k životnímu prostředí, atd. Při vedení rozhovoru se nezaměřujeme a nepodáváme všeobjímající definice, nekáráme a nepoučujeme, ale konfrontujeme uživatele s jeho chováním. Intervence se může zaměřit i na skupinové normy, nebo téma může být otevřeno celou skupinou, nebo je pracovník dotázán a odpovídá před celou skupinou, apod. Zkušenosti z praxe dokazují, že situace, ve kterých se s environmentálními tématy můžeme setkat, je více.

Největší výhody této techniky spatřuji v tom, že nemusíme vést plán způsobem: stanovení kritérií naplňování osobního cíle, kroky jeho realizace a kdo se na nich podílí až po stanovený termín revize cílů. „*Standard č. 5 přitom tyto nároky výslovně neuvádí, je zde tedy prostor k manévrování*“ (Herzog in Kontaktní práce, 2009, str. 109). A další výhodou spatřuji také v přirozeném propojení s programy specifické prevence.

Samotným cílem může být i pochopení smyslu realizace programu uživatelem. Vnímá, že se tato témata na klubu otevírají a že jsou závažná (nebo z jeho pohledu nejsou – i toto je postoj, který je potřeba zohlednit a pracovat s tím). Obecně však můžeme říct, že cílem každého programu je snížení rizikového chování v cílové skupině. Zároveň v souladu se základním principem v sociální práci, kdy cílem služby je žádoucí změna uživatelova chování.

Na závěr považuji ještě za důležité dodat, že změna chování však v žádném případě není cílena na to, aby uživatel chodil všude pěšky, žil v jedné místnosti, nejedl maso, necestoval, a nebo v zimě nevytápěl. Nejedná se o ekologický aktivismus, ale o změnu chování ve smyslu – začít se chovat environmentálně

příznivěji. „Každý může žít velmi pohodlně a kvalitně, a současně se může chovat šetrně k přírodě i lidem na druhé straně Země“ (Pavelčík, Králová, 2010, str. 1).

2.1.4 Vytvoření informačních materiálů a vzdělávání pracovníků v tématu

Prvním z informačních materiálů, které k jednotlivým programům vznikají, jsou měsíční programy. Tyto jsou z pravidla připravovány první pondělí v měsíci. V papírové formě jsou umístěny přímo v zařízení. Dále také vylepeny na dveřích klubu, aby se s nimi mohli seznámit i ti uživatelé, kteří tráví čas na lavičkách před NZDM Šlikr¹³ a dovnitř zavítají jen příležitostně (např. právě v době konání programu). Program je také rozesílán na všechny základní i střední školy, které se v Otrokovicích nacházejí. Seznam kontaktů na vyučující je pravidelně aktualizován a pedagogové program vyvěšují na školách. Také je přeposílán vedoucímu NZDM Tklub a umístován na informační tabuli ve Zlíně. Dalším z příjemců měsíčních programů je kurátorka pro mládež, paní Irena Blatecká z Otrokovického odboru sociálně právní ochrany dětí. Další neméně důležitou formou předání programu, je status na facebooku.

O programu služby jsou uživatelé informováni sociálními pracovníky na ambulantní i terénní formě. Při osobním kontaktu je předáván tzv. informační servis. Blíže o něm v kapitole č. 4.2.2. aktivity realizované ve prospěch uživatele. V rámci informačního servisu se často stane, že nezůstane pouze u předání konkrétních dnů, časů a témat jednotlivých klubových večerů či jiných aktivit, ale naváže se na rozhovor o daném tématu. V čem je např. nové, zajímavé, atd. pro konkrétního uživatele, který z programů jej nejvíce zaujal a proč. Pokud není obsah programu jasný z názvu, uživatel se z pravidla na jednotlivé akce doptává. Již při předávání informačního servisu se tedy otevírá příležitost pro otevření závažnosti tématu. Můžeme předpřipravit uživatele na obsah programu, dát mu prostor pro vyjasnění

13 i zde však dochází k interakci se sociálním pracovníkem – ten z pravidla přichází za jednotlivcem či skupinou navázat kontakt, zavést rozhovor, atd.

svých dotazů, které může položit kdykoliv (pro anonymní dotazování je na klubu umístěna krabička, o jejíž přítomnosti a účelu uživatelé vědí).

Dále existují akce, které s tématem přímo souvisí, ale nejsou organizovány přímo Šlikrem ani jinou ze služeb Unie kompas. Zde pak příprava spočívá v prodiskutování dané akce v týmu a při uznání její vhodnosti, je možné na takovou akci uživatele upozornit. Pokud to pak možnosti služby, alespoň trochu dovolují, zohlednit to v rámci terénní formy služby a uživatele na podobnou akci třeba doprovodit nebo si dát na místě sraz. V kapitole příklady dobré praxe zmíním akci Den Země, na jejíž organizaci se podílí dům dětí a mládeže Sluníčko.¹⁴

Vzdělávání pracovníků v tématu probíhá opět na základě osobního přístupu pracovníka, ale tak je tomu s každým specifickým programem prevence, který se v NZDM uskuteční. Samotný životní postoj a životní styl nás sociálních pracovníků, kteří tyto informace zprostředkováváme a jakým způsobem, hraje velkou roli. Pokud se jedná o člověka, který danou praxi sám žije, uživatelé můžou vidět vzor v jeho každodenním přístupu, je to určitě vhodnější přístup, než když pracovník dané informace předává strohou formou bez osobního zainteresování. *„Dospívající riziková mládež má silnou potřebu vzoru, se kterým by se mohla identifikovat“* (Matoušek, 2005, str. 25).

Největší obsah informací bývá předán na klubových večerech, tomu by měla odpovídat také adekvátní příprava, aby byl pracovník schopen s daným tématem zaujmout. Příprava pracovníka však může spočívat např. i ve studiu materiálů, které připravila jiná organizace a lze je vhodně použít v přímé práci. Literatury na toto téma i interaktivních lekcí na internetu, je celá řada a možností pro vzdělávání je nespočet. Ráda bych zmínila např. metodiku Udržitelný rozvoj, která zohledňuje, že děti *„o mnohých svých činnostech samostatně rozhodují a mohou svobodně podpořit nebo odmítnout také zásady udržitelného rozvoje“* a proto se snaží přiblížit zajímavou

14 Dům dětí a mládeže se v Otrokovicích těší velké oblibě a mají pod palcem i další akce, které nejčastěji probíhají v centrálním parku u polikliniky. Vhodným příkladem akce je týden mobility (jehož jsme se stali na vyžádání součástí). Na této akci bylo možné otevírat témata udržitelné mobility.

formou nejaktuálnější témata každodenního života, se kterými se současná mládež setkává (Vrbová a kol., 2012, str. 9).

Zkrátka pracovník může studovat a následně použít celou řadu metodických pomůcek, které se vztahují k jednotlivým tématům. Zájem mladých lidí o dění ve společnosti je možné podpořit právě otevřením témat, se kterými se denně setkáváme a která ovlivňují náš život. *„Aby mladí lidé nerezignovali na svůj podíl na budoucnosti světa, je ovšem třeba více přenést získané poznatky a dovednosti do praxe“* (tamtéž, str. 9).

Může se jednat o přípravu jednoho pracovníka až po spolupráci celého týmu. V tomto případě může být sestaveno tzv. „kurikulum“ sloužící pro pracovníky programu. Dle autorů průvodce pro realizaci programů obsahuje: obecné formulace znalostí, postojů a chování, kterých chceme dosáhnout, konkrétní znalosti, které chceme uživatelům předat, doporučené otázky k rozvíjení tématu a doporučené modelové situace, které má cenu uživatelům předat (Herzog in Kontaktní práce, 2009, str. 269). Takovéto „kurikulum“ bylo sestaveno k jednomu ze stanovišť pro akci Obuj se do toho, je součástí přílohy této diplomové práce (Příloha č. 1 Kurikulum pro pracovníky Unie Kompas k akci Obuj se do toho).

Informační materiál může být též vytvořen jinou organizací. Tedy samotné info o konání akce či materiálu, který bude cílové skupině předán. Při předávání takového materiálu však musí být pracovník vždy obezřetný. Zodpovědět si otázku, jaký to má smysl, čeho chci docílit a jaký z toho budou mít uživatelé prospěch. Musíme dále zohlednit, zda např. tímto materiálem neotevřeme téma, na které zatím uživatel není připraven, nebo není schopen zpracovat (citlivé téma), atd. Zakázány jsou materiály s návodným obsahem a komerčního charakteru či neodborné, zkreslení či jinak nepodložené informace.

Dále se může jednat např. o studium pravidel konkrétní hry, přípravu na dílny, atd. zkrátka získávání informací a materiálů, které jsou pro cílovou skupinu či jednotlivce relevantní.

2.1.5 Rozhovor s uživatelem jako plánovitě předávání tématu

Pro navázání vztahu mezi pracovníkem a uživatelem hraje stěžejní roli schopnost pracovníka navázat rozhovor a uživatele zaujmout natolik, že uživatel o dané téma projeví zájem. *„Rozhovor je jednou ze základních metod sociální práce. Jde o zvláštní případ sociálního kontaktu, při kterém si účelově něco sdělujeme a sdílíme, např. pocity, názory.“* (Střelková in Profesní dovednosti terénních pracovníků, 2008, str. 231). Dle DeVita (2001, str. 46) v rozhovoru *„kromě předávání informací dochází k výměně myšlenek, představ, postojů a pocitů.“* V modelu KAB jsou postoje důležité a nejnázší forma zjišťování pracovníkem, je dotazování. *„Piliřem dobře vedeného rozhovoru je dovednost pracovníka klást otázky, které rozhovor rozvíjejí“* (Střelková in Profesní dovednosti terénních pracovníků, 2008, str. 231). Také není od věci mít připraveny další prostředky, které mohou úspěšný průběh rozhovoru podpořit (např. doptávání se - systém otázek, tištěný materiál, atd.)

Dalším neodmyslitelným předpokladem je totiž zájem uživatele o toto téma. *„Efektivita předání informací má účinek na konkrétního klienta přímo úměrný jeho osobní angažovanosti. Předpokladem úspěšného průběhu rozhovoru je, že téma a položené otázky klienta zaujmou“* (Hořava a kol. in Kontaktní práce, 2009, str. 269).

Existuje celá řada technik a doporučení, jak rozhovor vést a na co si dát pozor (viz. otevřené, zázračné, užitečné a jiné otázky, časová osa, zrcadlení, neverbální komunikace, motivace, nastavení uživatele, atd.), avšak souhlasím s tvrzením, že *„rozhovor je často prostou konverzací“* (Matoušek in Profesní dovednosti terénních pracovníků, 2008, str. 246). Tímto nechci znevažovat důležitost rozhovoru, ba naopak – při práci s uživateli je jeho vedení zcela klíčovým předpokladem.¹⁵

Ráda bych zde ještě upozornila zejména na tzv. „komunikační stopky“, které jsme v komunikaci běžně zvyklí používat. *„Při komunikaci s uživateli se nám může stát, že místo aby se rozhovor a náš vztah s uživatelem rozvíjel, nějak zamrzne,*

¹⁵ Vzhledem k rozsahu práce, mu však není věnován dostatečný prostor a proto pro orientaci v tomto tématu doporučuji další studium odborné literatury.

nevyvíjí se, stojí na místě. Když se to stane, je dobré se zamyslet, jestli jsme zrovna nepoužili komunikační stopky“ (Střelková in Profesní dovednosti terénních pracovníků, 2008, str. 239).¹⁶ Tímto tématem se zabývá i Gordon (c.ymcdn.com – Thomas Gordon twelve roadblocks to listening [online]), který ve výčtu komunikačních stopek uvádí ještě poskytování hotových rad. Každému sociálnímu pracovníkovi doporučuji, se s nimi seznámit. V běžné řeči jsou velmi nenápadné a i odborník se může přistihnout při jejich používání.

2.1.6 Zasazování tématu do každodenního života NZDM aneb práce s kontaktními rámci

Praktický průvodce pro realizaci programů specifické prevence nás dále upozorňuje na kontaktní rámce. Ty mají za úkol zejména „*podpořit ochotu klientů přijmout témata, diskutovat s námi nad dílčími tématy*“ (Hořava a kol. in Kontaktní práce, 2009, str. 270). Nedůvěřivost k některým tématům může být způsobena také pokrytectvím společnosti či tabuizováním. Tuto bariéru musíme překonat kontaktní prací (např. budováním důvěry). „*V praxi to pak znamená, že klienti nejsou překvapení, pokud je pracovníci sami osloví s nabídkou informací k tématu. Při dobré práci s kontaktním rámcem klienti dokonce sami docházejí si popovídat s pracovníkem*“ (tamtéž, str. 271). V prostředí NZDM Šlikr se podařilo vytvořit takovou atmosféru, že téma životního prostředí je zcela přirozené a tyto témata je možné nenásilně otevírat.

V této kapitole dále uvedu činnosti do kterých se podařilo environmentální témata implikovat. Záměrem této kapitoly je seznámit sociální pracovníky s příklady dobré praxe v NZDM Šlikr. Také „*podpořit pracovníky, kteří hledají, vymýšlejí a uvádějí v život nové postupy na poli kontaktní práce*“ Také může být následující text inspirací k zamyšlení nad vlastní praxí nebo k vyzkoušení a realizaci nápadů,

¹⁶ Mezi tyto komunikační stopky patří: přikazování, poučování, napominání, moralizování, poskytování rady, není-li vyžádána, hodnocení a posuzování, vyvracení, odmítání, relativizace pocitů, strhávání pozornosti na sebe, interpretování, analyzování, zvědavé vyptávání, unikání od tématu, nemístné vtipkování, atd.) (Tamtéž, str. 240).

keré už někdo s úspěchem vyzkoušel (Filípková a kol., 2011, str. 5). Výhoda sdílení příkladů dobré praxe tkví také v tom „*Nezůstávat sám se svými myšlenkami, úspěchy i neúspěchy, ale dělit se o ně, předávat zkušenosti a těšit se ze společných sdílení*“ (Kotová a kol., 2015, str. 5)

2.1.6.1 Klubové večery a příklad dobré praxe

Klubové večery jsou součástí preventivních témat a během jednoho měsíce se jich uskuteční několik. Opět záleží na možnostech pracovníků. Maximální počet je jeden klubový večer v jednom týdnu. „*Způsob, jakým je tato činnost realizována se zařízením od zařízení různí. A to mnohdy velkou měrou*“ (Suchomel a kol., 2014, str. 13). Klubové večery jsou pro uživatele oživením rutiny klubu. Je to nástroj, který primárně vytváří prostor pro otevření specifických témat nebo umožňují téma realizovat specifickou metodou. Toto dává prostor k tomu, aby téma klienty natolik oslovilo, že jej budou chtít dále řešit s pracovníkem nebo díky realizovanému programu nějakým způsobem pozmění své postoje a názory, což teprve vede k naplnění znaků intervence. K tomuto (k následným intervencím s uživateli) došlo např. i po realizaci klubového večera, který nesl název jak na odpady.

V následujících řádcích průběh klubového večera popíši, protože jej považuji za příklad dobré praxe. Při dobré praxi jde o „*sdílení nápadů a zkušeností, které mohou být inspirací k zamyšlení nad vlastní praxí nebo k vyzkoušení a realizaci nápadů, které už někdo před námi s úspěchem vyzkoušel. Neobjevovat objevené a navzájem sdílet zkušenosti*“, i tak by se dala shrnout myšlenka dobré praxe (Filípková, Kotová, Staníková, Vymětalová, Holiš, Racek, Svoboda, Zahradník, 2011, str. 7).

Popis je velmi stručný a takto byl zaznamenán i ve vnitřním vykazování NZDM Šlikr pod složkou hodnocení klubového večera. Předcházela mu však důkladná příprava, která zahrnovala zhodnocení připravovaných aktivit pracovníky, studium informací, nalezení edukativních videí, příprava materiálu, techniky, atd.

Klubového večera se účastnili spíše starší K/Z. Na úvod jsme si pustili ukázkou na film architekt odpadu a o této myšlence jsme se pobavili. Pak měli za úkol rozeznat správné barvy s obrázky tříděného odpadu. Pracovali všichni dohromady. Řekli jsme si, co kam patří, jak se odpady dělí, co je to biodpad. Pak se zamýšleli nad různými typy odpadu, u kterých si nejsou jisti, kam patří. Bavili jsme se o nejčastějších chybách při třídění, např. olej ze smažení, kartóny od vajec, zrcadlo, atd. Říkali, jak to dělají doma a diskutovali o sporných věcech – např. zda vymývat lahve od oleje jarem a pak ji dát do plastu, nebo rovnou vyhodit, kvůli spotřebě a znečišťování vody.

Dále jsme se bavili o rozdílech mezi kraji a různou praxí. Podívali jsme se na prezentaci, jak vypadá třídící linka. Celkově se zamýšleli, proč je to dobré a k čemu to je, jak mohou sami přispět a že to není zbytečné. Prohlédli si knihu I ty můžeš zachránit planetu. Řekli jsme si o pravidle RRR (reduce, reuse, recycle), podívali jsme se na stránky tonda-obal.cz. Pak měli za úkol k jednotlivým druhům odpadu přiřadit délku jejich rozkladu. Nejdříve přiřadili, co věděli. Zbytek vyhledávali na internetu. Skrze diskuzi o délce rozkladu jsme se dostali k evokačnímu obrázku smetiště světa a stručně jsem je seznámila s dopady na celou planetu.

Pak dostali obrázek světa a měli vyhledat místa a přečíst si příběhy z různých koutů světa. Protože už klubový večer trval déle než hodinu, řekla jsem jim, že kdo se nechce účastnit nemusí, ale že si zahrajeme ještě hru (této se ještě zúčastnilo 9 K/Z): najdi někoho kdo... zjišťovali, jak jsou na tom ostatní uživatelé a seznámili se s pojmy jako skleníkový efekt, nebo myslí globálně, jedne lokálně. Ty jsme si následně vysvětlili, co znamenají. Ukázala jsem jim animaci na skleníkové plyny a pak jsem se ještě zmínila o ekologické stopě. Tu jsem jim vysvětlila na příkladu sprejera, majitele psa, atd. Ta zaujala tři uživatele a chtěli se o ní dozvědět více. Ukázala jsem jim stránky, kde si ekologickou stopu změřili. O výsledcích jsme se pobavili individuálně. Mezitím zájemci vyráběli koše na tříděný odpad.

2.1.6.2 Intervence a příklady dobré praxe

Další příklady dobré praxe jsou z oblasti intervencí, která byla na environmentální témata uskutečněna. Mezi příklady jsem zahrнула tyto typy intervencí: informační servis, rozhovor a situační intervenci. Uskutečněné intervence jsou evidovány v programu poradenských sociálních služeb – Evička. Při evidenci výkonu pracovník vyhledá konkrétního uživatele v databázi; zadá, zda se jednalo o výkon v terénu či v ambulantní formě služby; zvolí den, kdy výkon proběhl a také časový rozsah intervence. Také zvolí typ intervence a její téma.

Vykazování intervencí bylo ve Zlínském kraji definováno pracovní skupinou, která ve Zlínském kraji vznikla formálně již v roce 2004. Jejím posláním je společné zvyšování kvality služeb NZDM, hlavním cílem je vzájemná spolupráce a podpora všech sdružených zařízení, jichž je v současné době třináct (Matochová, PS NZDM ZK, 2015, str. 5). Tato skupina se usnesla na definici intervence a této odpovídají příklady intervencí v této kapitole. Formální náležitosti, její znaky, atd. jsou uvedeny v kapitole 2.1.7 Revize úspěšnosti a přínosu pro uživatele.

Následující výčet intervencí tedy považuji za příklady dobré praxe. V případě informačního servisu si obsah jistě dovedeme představit. Jeho náplní jsou z pravidla informace o plánovaném měsíčním preventivním programu, o konkrétní doprovodné akci, klubovém večeru, akci jiné organizace, dílně, atd.

Př. č. 1. Jméno uživatele, Datum, typ intervence: **Informační servis**, Téma: program, zařízení služba, Forma: terénní, čas: 30 min; Cíl: předání informací o programu služby

Inf – program. Chtěl vědět, co se děje na klubu. Řekla jsem mu, že téma měsíce je Svět a ty a jaká je náplň jednotlivých klubových večerů. Zaujalo ho to, tak jsem mu předala přesné informace o dnech a času jejich konání. Doptával se, kdo z pracovníků na klubácích bude a jestli se děje něco dalšího. V úterý nemůže – má brigádu, ale jinak se staví. Chce, abych mu termíny zaslala na fb, ať to nezapomene.

Termíny pošlu ještě dnes a následně může využít stránky Unie kompas, kde je program pravidelně aktualizován.

Dalším typem intervence je situační intervence. Tento typ intervence s ohledem na environmentální témata se v praxi NZDM Šlikr také objevuje. Často se jedná o intervenci s výchovným obsahem v reakci na uživatelské nevhodné chování. Může se jednat např. o odhazování nedopalků z cigaret, jiných odpadků na zem, dále nevhodné chování ve směru k městské zeleni i k sobě samému. Jako příklad dobré praxe uvádím následující intervenci.

Př. č. 2. Jméno uživatele, Datum, typ intervence: **Situační intervence**, Téma: aktuální téma, Forma: terénní, čas: 30 min; Cíl: uvědomění si nevhodného chování k přírodě, podpora zodpovědnějšího přístupu.

Si – strom. Společně jsme si v parku střídavě povídali a žonglovali. Po nějaké době začal uživatel otrhávat a lámat větve stromu. Řekla jsem mu, že s jeho chováním nesouhlasím. Doptávala jsem se, jaký k tomu má důvod. Dělá to jen tak, z nudy. Vysvětlila jsem mu, že stromy jsou pro náš život nezbytně důležité a také že strom je živý organismus a že to cítí. Tomu se smál a přišlo mu to „stupidní“. Když v tom hodlá pokračovat, tak já odcházím, protože to svojí přítomností nebudu podporovat. Pak toho hned nechal.

V tomto případě bylo uživateli nastaveno zrcadlo, že se v očích pracovníka jedná o něco nepřijatelného. Následně jsme se mohli pobavit o tom, proč jsem s tím tak razantně nesouhlasila a proč on to vnímá jako správné. Ptala jsem se ho, kde se cítí lépe, proč je zeleň pro nás důležitá a že má vliv na naše zdraví a duševní pohodu. Říkal, že to je vlastně pravda, ani neví proč, ale lepší náladu má spíš v parku než mezi paneláky na Trávníkách.

Posledním typem intervence, který zde uvedu, je rozhovor. V tomto případě uvedu 3 příklady dobré praxe.

Př. č. 3. Jméno uživatele, Datum, typ intervence: **Rozhovor**, Téma: koníčky, volný čas Forma: ambulantní, čas: 30 min; Cíl: zamyšlení se nad svými možnostmi při pěstování zeleniny, podpora jeho nápadu a realizace

R – pěstování zeleniny. Říkal, že by měl rád zahrádku, kde by si mohl něco vypěstovat, ale to bohužel nemají. Ptala jsem se, jestli mají balkón. Říkal, že jo. Říkala jsem, že jen tak na zkoušku může klidně pěstovat i tam. Existuje hodně tipů, jak využít i malý prostor. Doporučila jsem mu video, kde uvidí, jak se dají truhlíky naskládat na sebe do výšky a tím získá více prostoru. Také, že se dají upevnit přes zábradlí, atd. O to se zajímal. Nemá ale peníze, aby do toho mohl investovat. Poradila jsem mu další alternativy, jak může zeleninu na balkóně uspořádat a nebude ho to stát moc peněz. Podpořila jsem ho, že je to hezký koníček, ale má nejvyšší čas, aby něco zasadil. Říkal, že ta zelenina ze supermarketů už ani nechutná jako zelenina. U babičky na zahrádce to je něco jiného. Ptal se mě, jak to bylo dřív a že lidé více trávili čas na zahradě nebo na poli. Myslí si, že by se k tomu měli lidé vrátit, jinak jde svět do háje.

Př. č. 4. Jméno uživatele, Datum, typ intervence: **Rozhovor**, Téma: zdraví, Forma: ambulantní, čas: 30 min; Cíl: zvýšení povědomí o negativních dopadech energetických nápojů, podpora zodpovědnějšího přístupu ke svému tělu, vyjasnění pojmu zodpovědná spotřeba

R – energetické nápoje. Řešili jsme téma nadměrného pití energetických nápojů. Řekl, že mu nápoje chutnají a navíc je teď mají ve slevě a je to levnější, než co jiného. Vysvětlovala jsem mu, co je v nápojích obsaženo, které složky nejsou vhodné pro zdraví a jaké negativní dopady to může mít. To uznal, že asi dobré není, ale pokud to člověk nepije ve velkém, tak to zas až tak nevadí. Upozornila jsem jej na to, co se děje v těle a proč to není vhodné a také o dopadech na náladu, které to může

mít. To popisoval, že se mu některé z těch věcí dějí. Podpořila jsem jej, že ani cena přece není překážkou – může pít vodu z kohoutku, ta je zdarma a v jeho věku jistě zdravější. Pak jsem se ptala, zda se nechá zlákat výhodnými akcemi a kupuje, protože jsou věci ve slevě, nebo kupuje jen to, co opravdu potřebuje. Dostali jsme se k pojmu zodpovědná spotřeba. Tento termín jej zaujal. Nechápe jakou to má souvislost se slevami. Vysvětlila jsem mu, že zodpovědná spotřeba je také o tom, že získává další informace o tom, co kupuje, např. přes složení výrobku, typ odpadu, který vyprodukuje (v tomto případě hliník), původ výrobku až po to, že se zajímá, jak byly věci vyrobeny a jestli u toho nebyly porušeny základní lidská práva. Takhle se nad tím nikdy nezamýšlel.

V případě této intervence došlo k propojení dvou zajímavých témat – škodlivosti energetických nápojů a také zodpovědné spotřeby, v následujícím rozhovoru byla hlavním tématem ekologická stopa.

Př. č. 5. Jméno uživatele, Datum, typ intervence: **Rozhovor**, Téma: aktuální téma, Forma: ambulantní, čas: 30 min; Cíl: vyjasnění pojmu ekologická stopa, zamýšlení se nad změnou vlastního chování a jeho přínosem pro životní prostředí

R – ekologická stopa. Zaujali ho informace o ekologické stopě, které se dozvěděl na klubovém večeru. Překvapilo ho např., že Amerika má větší ekologickou stopu, než ČR a tak se zajímal o tu svoji. Říkala jsem mu na základě čeho, se ekologická stopa počítá. Hraje zde roli věk, pohlaví, velikost obydlí, způsob jeho vytápění, jak často dotyčný konzumuje živočišné produkty, zda si kupuje balené výrobky, atd. Při vyjasňování jak se stopa počítá, jsme rozebírali jednotlivé faktory. Zajímal se např. o to, jaký vliv na jeho spotřebu má konzumace masa, o této problematice jsme se pobavili. Dále se ptal, proč je šetrnější nakupovat mezi lokálními prodejci. Bavili jsme se o dovozu a o extra energiích, které se spotřebují. Zamýšlel se nad možnými změnami ve svém přístupu. Nechce to ale nijak extra hrotit, zas takový vliv to nemá. Následně jsme se bavili o síle spotřebitele a o tom, že každý počin k lepšímu se počítá. Dále jsem mu řekla, že průměrná eko stopa v ČR je

4,8 hektaru na jednoho člověka a že jestli chce, může využít počítače a spočítat si, jaká je ta jeho. Kdyby něčemu nerozuměl, může se zeptat.

Uživatel následně počítače k tomuto účelu využil. Toto je zaznamenáno do žurnální knihy v kolonce poznámky a následně do osobní složky v Evičce výkon s označením **PC jako sociální služba** – výpočet ekologické stopy + časový rozsah, který na počítači tímto strávil.

2.1.6.3 Dílny a příklad dobré praxe

Mezi další činnosti, kde můžou být environmentální témata zapojena, patří dílny. Již samotná skutečnost, že materiál na dílny pochází např. z recyklovaných materiálů, může být odrazovým můstkem pro otevření diskuze a předávání tohoto tématu. Dílen, které ve Šlikru proběhly v tomto duchu, je nespočet – výroba korálků ze zrecyklované podložky do auta, výroba postaviček z roliček od toaletáků, využití petflašek pro vodní medúzu, sedátko, truhlíky na stěně, krabičku na pastelky, atd., využití vršků pro vytvoření nápisu, šatů a starých látek, ale i přírodních materiálů, zkrátka zapojení materiálu, kterému uživatelé dávají nový život. Při výrobě se mohou objevit témata přímo od uživatelů, při společné práci se nad tímto zamýšlí a opět skrze citlivý přístup pracovníka můžeme témata rozvinout. Záznamy o dílnách jsou součástí vykazování NZDM Šlikr. Jednotlivé postřehy uživatelů můžou být přidány k záznamu hodnocení dílen, pokud svým obsahem nespádají pod intervenci. Např. uživatel se v rámci dílny dozvídá zajímavé informace, ale samotná kognitivní složka, z hlediska intervence nestačí. Informace musí mít pro uživatele nějaký význam. Účast na dílně je pak v případě uživatele služby evidována přímo v Evičce (datum konání, typ akce, časová dotace).

Jako příklad dobré praxe zde uvedu dílnu, která se uskutečnila ve stejném měsíci, kdy probíhalo preventivní téma Svět a ty. Dílna proběhla zcela spontánně (nebyl připraven žádný speciální materiál, jen pastelky a papír) a uživatelé byly vyzváni k tvorbě obrázků na toto téma. Mladší uživatelé kreslili obrázky a diskutovali s pracovníkem o jejich vztahu ke světu, přírodě, ostatním lidem, atd.

2.1.6.4 Volnočasové aktivity a hra Ekopolis jako příklad dobré praxe

Mezi výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti patří i zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity. Těchto je na klubu mnoho a každá se těší jiné pozornosti.

Existují hry, které mají edukativní rozměr (z nejjednodušších jmenuji např. ekopexeso – překvapivě však v NZDM Šlikr zaujalo i starší uživatele). Pokud se nám podaří získat pro ně pozornost a nadšení uživatelů, můžu z praxe potvrdit, že nám to otvírá další možnosti k debatě. Za jednoznačný příklad dobré praxe v oblasti volnočasových aktivit považuji hru Ekopolis.

„Hry a simulace pozitivním způsobem rozvíjejí motivaci a jsou vhodným nástrojem pro seznamování s danou tematikou. Hra je koncipována tak, aby napomáhala k rozvoji znalostí, dovedností a postojů“ (Matějček, Peterka, 2011, str. 4). Velkou výhodou pro uživatele a jejich snazší pochopení principů hry vidím v tom, že hra má reálné základy v problematice životního prostředí. Dalším pozitivem hry je, že umožňuje „podívat se na ekologii z jiného, někdy opomíjeného pohledu trvale udržitelného rozvoje“ (tamtéž, str. 6). O pojmu udržitelný rozvoj blíže v kapitole č. 4 Environmentální témata.

Z hlediska modelu KAB je velmi důležitá oblast postojů a hodnot. V tomto případě hra vede:

„k pochopení významu a nezbytnosti udržitelného rozvoje jako pozitivní perspektivy dalšího vývoje lidské společnosti, podněcuje aktivitu, točivost, toleranci, vstřícnost a ohleduplnost ve vztahu k prostředí, přispívá k utváření zdravého životního stylu a k vnímání estetických hodnot prostředí, vede k vnímavému a citlivému přístupu k přírodě a kulturnímu dědictví“ (tamtéž, str. 10).

A další z kompetencí navazuje na již zmíněný pojem kritického myšlení, kdy si hráč „uvědomuje zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí“, což se při hře přirozeně děje. Herní princip je velmi dobře uchopený a samotná hra trvá (v závislosti na počtu hráčů, jejich věku, atd.) cca 20 – 30 minut, což je jako volnočasová aktivita přijatelné. Tento výkon se zaznamenává pouze v žurnální knize (název realizované aktivity, počet K/Z, doba trvání).¹⁷

2.1.6.5 Další organizované programy

Rozhlédni se okolo sebe

Mezi další organizované programy pořádané sociálními pracovníky, patří různé doprovodné akce, které zpestřují každodenní chod klubu. Jako příklad dobré praxe zde uvádím akci Rozhlédni se okolo sebe. Takto byla nazvána akce, při níž se uživatelé služby zapojili do sběru odpadků v blízkém okolí NZDM Šlikr.

17 Uvádím zde příklad, jak na hru Ekopolis reagoval jeden z uživatelů služby, pro potvrzení toho, že uživatelé na hru reagují velmi pozitivně: R – Ekopolis (Říkal, jak je to super hra. Přijde mu to takové aktuální na rozdíl od těch ostatních her, co tu jsou. Baví ho přemýšlet v těchto souvislostech. Bavili jsme se o konkrétních událostech, které ve hře jsou a jak souvisí s životem ve městě, jaké jsou dopady znečištění, jak chránit ohrožené druhy zvířat, apod. Také se doptával, jak funguje kořenová čistička. Ptal se na loga na obalu, tak jsem mu řekla, z čeho je hra financovaná a kdo se podílel na jejím vzniku. Přijde mu to zajímavé. Ve škole mají multipolis. Říkala jsem, že je to podobné, ale o lidech a různých kulturách. Chtěl by si to zahrát, ale ve škole nemají s kým. Probírali jsme jednotlivé učitele a jeho možnosti je oslovit. Zkusí to nejspíš hned na začátku roku s třídní učitelkou, i když se to v jejích předmětech moc nehodí.) Cíl: zamyšlení se nad svými možnostmi při domluvě s učiteli, podpora k realizaci svého zájmu, vyjasnění původu hry ekopolis a jejich vzdělávacích cílů.

Mohlo by se zdát, že účast na takovéto akci, není v zájmu běžného uživatele NZDM (běžného ve smyslu, jak je cílová skupina často vnímána společností – riziková, neorganizovaná mládež, atd.) Opět bylo sociálními pracovníky téma otvíráno s dostatečným předstihem, aby si uživatelé mohli sami uvědomit, co má plánovaná akce za cíl a jakým způsobem mohou být sami přínosní sobě i společnosti. Záměrem akce bylo uvědomit si svůj podíl na prostředí, ve kterém se pohybují, jeho vlivu na mou osobu (z hlediska fyzického a psychického zdraví) a v neposlední řadě se zamyslet také nad neodmyslitelným přínosem svého aktivního zapojení. Zkrátka, že každý nese zodpovědnost a svůj podíl na tom, v jaké společnosti žijeme. Této akci se zúčastnilo 9 K/Z.

Den Země

Mezi další příklady dobré praxe uvádím Den Země. V Otrokovicích je jeho organizátorem Dům dětí a mládeže Sluníčko. Každý rok dne 22. Dubna se návštěvníkům nabízí řada aktivit zaměřených na jejich ohleduplnější přístup k přírodě. Věřím, že takováto akce probíhá v celé České republice a sociální pracovníci NZDM mohou jedinečností akce a řadou rozličných aktivit vzbudit zájem u cílové skupiny.

Zde příklad dobré praxe spočíval v předávání informačního servisu, následné účasti sociálního pracovníka na akci a uskutečněným smluveným setkáním s uživateli služby.¹⁸

18 Pracovník se na akci dostavil v inzerovaném termínu (na fb, při informačním servisu, atd.) a ihned byl vyhledán dvěma uživateli (se slovy: „Kde seš, už tě tady čekáme“). Sociální pracovník se následně v rámci kontaktu dozvěděl, které stanoviště uživatele zajímá a proč. Uživatel sděluje pracovníkovi, že je rád, že přišel. Nechce jít na stanoviště sám – bojí se. Pracovník nejdříve s uživatelem rozebral jeho obavy, z čeho pramení a povzbudil uživatele k samostatnosti. Ten to odmítl s tím, že už to zkoušel a jeho obavy se vyplnily. Následně tedy pracovník doprovodil uživatele, dle jeho přání na stanoviště. Zde si uživatel vyzkoušel hru na třídění odpadu. Na jednotlivé položky se pracovníka dotazoval, proč tomu tak je. Dříve ho nenapadlo, že by se mohl např. hliník třídit. Konstatuje, že neví, co hliník je a kde se nachází. Pracovník mu řekl, které věci jsou z hliníku a proč by se právě hliník měl třídit. Uživatel chtěl vědět, kam hliník následně patří. Pracovník mu doporučil Otrokovickou charitu, která hliník vybírá, může jej případně odnést tam, nebo také do Šlikru. Po odchodu ze stanoviště pracovník

Obuj se do toho

V tomto případě se jednalo o akci, která byla realizována z iniciativy sociální pracovnice a vedoucí terénního programu Klíč. Zaujala ji nabídka neziskové organizace NaZemi – zapojit se do výstavy s názvem Obuj se do toho. V rámci porad Unie Kompas požádala o výpomoc s touto akcí ostatní pracovníky, kteří s realizací akce souhlasili.

V teoretické části práce jsme zmiňovali, že je potřeba cílovou skupinu vést ke kritickému myšlení a právě na toto navazuje i organizace NaZemi, která se zabývá globálním rozvojovým vzděláváním. Usilují svojí činností o rozvoj schopností kritického myšlení a takových dovedností, jež umožňují orientovat se v globálním světě. Jde jim o to, aby děti hledaly a reflektovaly spojitosti mezi svým životem a životy ostatních na světě a přijímali za tyto vztahy zodpovědnost. Se stejnou úvahou vznikla i výstava o pracovních podmínkách v obuvnickém průmyslu, do jejíž realizace se část pracovníků organizace Unie Kompas zapojila. Na této akci byly využity informační materiály organizace NaZemi, plakáty, apod.

Stanovil se termín, ve kterém se výstava v NZDM uskuteční. Cílem bylo předání myšlenek, které zpracovala do uceleného celku organizace na Zemi. Z iniciativy pracovníků vzešli další kroky, které měli za cíl zaujetí co největšího počtu uživatelů z cílové skupiny. Informační servis byl v tomto případě podáván uživatelům v NZDM Tklub, uživatelům terénního programu klíč i uživatelům NZDM Šlikr.

následně započal diskuzi na lavičce. Zaměřoval se zejména na příklady z každodenního života. Uživatel se následně zamýšlel i nad svojí ekologickou stopou a vlastním dopadem na životní prostředí. Dále se na akci pracovník setkal např. s dobrovolníky z řad uživatelů. Akci předcházela rozhovor v NZDM na téma aktivity, kterou si měl uživatel na Den Země připravit. Zde intervence spočívala nejen ve vyjasnění uživatelových povinností, ale také v odhalování jeho vlastních zdrojů a v jeho silných stránkách, kterých může při přípravě aktivity na stanovišti využít. Následně byl veden rozhovor na téma den Země, co je to za svátek a jaký má význam pro samotného uživatele. V rámci dalších kontaktů také proběhla diskuze o pořádané akci, dotazu na uživatele na jejich postoj k tématu, domnělému přínosu, atd. I v případě, že uživatel neměl zájem zrovna s pracovníkem komunikovat, mohlo být těchto kontaktů následně využito pro navázání rozhovorů na environmentální témata např. při dalším setkání.

Dále byl zorganizován doprovodný program k výstavě, který tematicky odpovídal jejímu smyslu. Z hlediska předávání informací bylo stěžejní stanoviště, k němuž bylo sepsáno tzv. „kurikulum“. Toto kurikulum obsahuje obecné formulace znalostí, které chceme uživatelům předat a také doporučené otázky pro rozvíjení tématu. Blíže k celé akci v příloze č. 1. Kurikulum pro pracovníky Unie Kompas k akci Obuj se do toho!

2.1.7 Revize úspěšnosti a přínosu pro uživatele

Revize úspěšnosti a přínosu pro uživatele je velmi důležitá. Dle tohoto modelu se nabízí zjistit, zda se změnila znalosti, postoje či chování. Nejjednodušší metodou by bylo opět dotazníkové šetření, ale jeho nedostatky jsme si již vysvětlili a tento na službě realizován nebyl. Zjištění znalostí lze poměrně snadno a to klasickými otázkami na dané téma. Chování můžeme zhodnotit formou rekapitulace událostí proběhlých v poslední době. Z hlediska kvality odvedené práce je však potřeba se nad svými kroky znovu a znovu zamýšlet a hodnotit je (což je možné i v týmu). „*Tak jak při kontaktní práci vstupujeme znovu a znovu do klientských příběhů a pokoušíme se ukazovat bezpečnější cesty, přemýšlíme při poskytování služby zas a znova nad otázkou, co dělat lépe*“ (Hořava a kol. in Kontaktní práce, 2008, str. 331).

„*Aby byl program efektivní, jeho působení na klienta by mělo být dlouhodobé*“ (Klíma, 2009, str. 265). S tímto souhlasí i Matoušek „*Program musí mít dostatečnou intenzitu a délku. Musí mít jasnou strukturu, jasné zacílení*“ (2005, str. 278).

Znamená to, že můžeme efektivitu zkoumat pouze u uživatelů, kteří se zúčastnili celého programu nebo pouze u dlouhodobých uživatelů? Můžeme ji zhodnotit i po jednom programu např. Na základě toho, že následně přichází uživatel a reflektuje, svůj postoj k danému tématu ve smyslu změny svého chování pramenící z uskutečněného programu, z uskutečněné intervence, apod. V takovém případě můžeme efektivitu jednoznačně potvrdit. Ne vždy je však přínos takto jednoznačný.

„Hodnocení výsledků jednotlivého programu by nemělo být ztotožňováno pouze s měřením jeho efektivity“ (Matoušek a kol., 2007, str. 157). Součástí hodnocení může být např. i to, že uživatel vydržel na klubovém večeru až do konce, dotazoval se, apod. Změnu můžou dále podpořit např. i jiné vlivy, které na klienta působily (a při přípravě programu jsme s nimi ani nepočítali).

Evaluace úspěšnosti může také souviset s tím, jak je v konkrétní službě nastaven systém vykazování práce. *„Tak, aby byl program vykazován zřetelně a srozumitelně a umožňoval objektivní evaluaci“* (Klíma, 2009, str. 262). Díky setkávání pracovní skupiny NZDM Zlínského kraje (dále PS NZDM ZK) byl vytvořen dokument, který určuje, zda rozsah i obsah práce dosáhl toho, že *„si ji můžeme s klidným vědomím a svědomím vykázat jako intervenci“* (Suchomel a kol., 2014, str. 3). V našem případě je intervence ve vztahu k vykazování nejdůležitějším pojmem. Samotné formální znaky intervence přínos a užitek pro klienta zahrnují. Mezi jednotlivé znaky patří: jasné téma, musí vést k cíli, aktivita pracovníka, uživatel není pasivní, lze formulovat užitek pro klienta a pracovník je schopen formulovat svůj přínos a má výchovný obsah. Pokud tedy byly informace předávány jako součást intervence (výše bylo uvedeno, v jakém případě je to možné), přínos vyplývá ze samotného cíle intervence. A opět platí, že *„Efektivita předání informací má účinek na konkrétního klienta přímo úměrný jeho osobní angažovanosti“* (Herzog, in Kontaktní práce, 2009, str. 268).

Závěr

Ideálním závěrem této diplomové práce by bylo, kdybychom mohli poznamenat, že každý sociální pracovník je zodpovědný za své vlastní přesvědčení a jednání a uvědomuje si jeho dlouhodobé následky na systémové úrovni. Není lhostejný k současné situaci na Zemi a bere v potaz možná rizika. Má schopnost identifikovat úspěšné strategie a postupy a umí v oblasti své praxe provést konkrétní kroky vedoucí k udržitelnosti. U každé sociální služby je míra vhodnosti zohlednění ekologických témat různá a v některých případech to nelze vůbec, ale pokud budou sociální pracovníci k tomuto tématu obezřetní, může to odstartovat sociální změnu, která bude mít dopad na celou společnost.

Právě podpora sociální změny je zcela žádoucí, protože při současném vývoji, jsou podmínky na Zemi neudržitelné. Vývoj ovlivní životní podmínky a sociální práce se pak bude muset zaměřit na snižování negativních dopadů, které to s sebou přinese. Prognózami, které by mohly nastat, pokud setrváme v současném stavu, je celá řada a nebudu se jimi zde zabývat (jak již bylo řečeno výše, předávání katastrofických scénářů není v zájmu této diplomové práce). Raději zde uvedu slova Antoine de Saint Exupéryho, který řekl: *„Nedědíme Zemi po našich předcích, nýbrž si ji vypůjčujeme od našich dětí.“* S tímto je třeba děti seznámit, aby se v budoucím životě mohly stát odpovědnějšími vůči naší planetě. Je totiž nesmírně důležité, aby si mladí lidé uvědomili svůj podíl na budoucnosti světa.

S ohledem na výše zmíněné byly realizovány i jednotlivé činnosti uvedené v praktické části práce. Jejich záměrem byla motivace uživatelů, otevírání klíčových témat s cílem rozvíjení klíčových kompetencí. Záměrné bylo také působení na utváření životních hodnot, které by vedly k udržitelným vzorcům vlastního chování. Pracovníci NZDM Šlikr systematicky vyhledávali výchovné situace, v nichž pak byla environmentální témata přítomna. Důraz byl kladen na jedinečnost uživatelů a na předání podstatných informací tak, aby si našli místo v životě každého z nich. To

vyžadovalo aktivní účast a zapojení a v některých případech vedlo i ke spolupráci mezi jednotlivými uživateli. Získané kompetence jsou z pravidla u jednotlivých účastníků rozličné. V praxi jsme se setkali s konkrétními příklady, které vhodnost realizace environmentálních témat u cílové skupiny v NZDM Šlikr potvrzují. Proto zde preventivní výkony zaměřené na poskytování informací ohledně environmentálních témat probíhají jako součást nabídky. Jádrem předávání environmentálních témat byla kontaktní práce, která nabízí řadu příležitostí pro práci s tématem. Pro zajištění věrohodnosti programu byl dodržen systém výkaznictví, tak jak je schválen v NZDM Šlikr.

Záměrem diplomové práce dále bylo upozornit sociální pracovníky v NZDM na možnosti zapojení environmentálních témat mezi témata prevence. Diplomová práce také nabízí teoretický základ pro porozumění modelu specifické sociální prevence s ohledem na environmentální témata v rámci nízkoprahového klubu.

Seznam použité literatury

1. DeVito, A. (2001). *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada.
2. Filípková, a kol. (2011). *Dobrá praxe*. Praha: Česká asociace streetwork.
3. Horká, H. (2005). *Ekologická dimenze výchovy a vzdělávání ve škole 21. století*. Brno: Masarykova univerzita.
4. Huba, M. (2010). Svět podle Pavla Nováčka. In Nováček, P. *Udržitelný rozvoj*. Olomouc: Vydavatelství UP (Neprodejná publikace).
5. Janoušková, K, Nedělníková, D. (2008). *Profesní dovednosti terénních pracovníků*. Ostrava: Zdravotně sociální fakulta.
6. Janoušková, K, Nedělníková, D. (2008). *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Zdravotně sociální fakulta.
7. Klíma, P., Herzog, A., Kunc, S., Racek, J., Zahradník, M. (2009). *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. Praha: Česká asociace streetwork.
8. Klíma, P., Herzog, A., Kunc, S., Racek, J., Zahradník, M. (2010). *Kontaktní práce 2010: antologie textů České asociace streetwork*. Praha: Česká asociace streetwork.
9. Kotová, a kol. (2015). *Streetwork! Dobrá praxe*. Praha: Česká asociace streetwork.
10. Matějček, T., Peterka, Š. (2011). *Metodická příručka Ekopolis*. Praha: Scio.
11. Matoušek, O. (2003). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
12. Matoušek, O., Beufortová, K., Bednářová, Z., Hartl, P., Havránková, O., Kinkor, M.,..., Tomeš, I. (2008). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.
13. Matoušek, O., Kodymová, P., Koláčková, J. (2005). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál.
14. Matoušek, O., Koldinská, K., Průša, L. (2007). *Sociální služby*. Praha: Portál.
15. Máchal, A. (2000). *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek.
16. Milfait, R. (2012). *Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce*. Praha: Evropský sociální fond – Praha Adaptabilita.
17. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2007). *Slovník pojmů primární prevence*. Praha: MŠMT.

18. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2009 – 2012). *Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 – 2012*. Praha: MŠMT.
19. Nakonečný, M. (1997). *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia.
20. Nakonečný, M. (1999). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
21. Nakonečný, M. (2009). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
22. Nováčková, H. (2010). *O co nám jde v environmentální výchově nejvíc*. Brno: Lipka.
23. Nováčková, H., Vrbová, P., Koppová, P., Popelka, J. (2008). *Sedm barev duhy*. Horka nad Moravou: Sluňákov.
24. Pavelčík, P., Králová, L. (2010). *Přírodě i lidem za lepší svět*. Uherský Brod: Eurotisk.
25. Pracovní skupina NZDM Zlínského kraje. (2015). *Sdílení dobré praxe NZDM ZK*. Zlín: PS NZDM ZK.
26. Pracovní skupina pro dodefinování NZDM. (2008). *Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Praha: Česká asociace streetwork.
27. Rijnhout, L. (2009). *Sustainable development for dummies*, Brusel: Vlaams eveleg duurzame otwicklung.
28. Schmollgruber, Ch., Mittebauer, E. (1997). *Učení – vědomí – jednání*. Vídeň: ARGE Umwelterziehung.
29. Soukup, J. (2014). *Motivační rozhovory v praxi*. Praha: Portál, s.r.o.
30. Společnost sociálních pracovníků. (1995). *Etický kodex sociálních pracovníků*. Praha: MPSV.
31. Staníček, J. *Nízkoprahovost*. Éthum, 2002, roč. 5, č. 33.
32. Suchomel, P. ed. et al. (2014). *Metodika k vykazování výkonů pracovníků NZDM ve Zlínském kraji*. Zlín: PS NZDM ZK.
33. Štěpničková, K., Tillová, K. (2011). *Globální rozvojové vzdělávání trochu jinak*. Olomouc: Agentura rozvojové a humanitární pomoci Olomouckého kraje, o.p.s.
34. Vojtová, V. (2008). *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno: Masarykova univerzita.

35. Vrbová, P., Štefanidesová, Z, Ambrozyová, V., Hypiuseová, T., Malinová, J. (2012). *Udržitelný rozvoj*. Horka nad Moravou: Sluňákov.
36. Young, K. (1999). *The art of youth work*. RHP: Russell House Publishing.
37. Zákon o sociálních službách. Zákon č. 108/2006 Sb. V účinném znění ke dni 11. 9. 2016.
38. Zákon o životním prostředí. Zákon č. 17/1992 Sb. V účinném znění ke dni 26. 9. 2016.

Internetové zdroje

1. Herzog (2010): *Pár poznámek k individuálnímu plánování* [online]. Dostupné dne 1.11.2016 z http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=2610.
2. Holiš (2009): *Myšlenka a praxe tematického modelu I.* [online]. Dostupné dne 1.11.2016 z http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=2251.
3. Metodika pro sběr dat za jednotlivé sociální služby poskytované na území Zlínského kraje [online]. 2013. Vyd. Krajský úřad: Zlínský kraj, 2014. Dostupné 25.10.2016 z <http://www.kr-zlinsky.cz/kissos-krajsky-informacni-system-socialnich-sluzeb-ve-zlinskem-kraji-cl-1674.html>.
4. Mezinárodní federace sociálních pracovníků (2014): *Global definition of social work* [online]. Dostupné dne 1.11.2016 z <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>.
5. Thomas Gordon (rok neuveden): *Twelve roadblocks to listening* [online]. Dostupné 25.10.2016 z http://www.c.ymcdn.com/sites/www.marrch.org/resource/resmgr/imported/01-13-Thomas_Gordons_Twelve_Roadblocks.pdf.
6. Vavroušek, J. (2012). Platforma udržitelného rozvoje. *Společnost pro trvale udržitelný život* [online]. Dostupnost dne 16.8.2016 z <http://www.stuz.cz/Zpravodaje/zpr1201.pdf>.
7. Vyhláška č. 505 Sb. (2006). [online]. Dostupnost dne 5.10.2016 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/6196/vyhlaska_505_2006.pdf.

Příloha diplomové práce

Příloha č. 1 Kurikulum pro pracovníky Unie Kompas k akci **Obuj se do toho!**

Pro tvorbu tohoto kurikula byla využita Metodická příručka Udržitelný rozvoj, která obsahuje kapitolu: Jak šije můj krejčí. Cílem této lekce je dle metodiky: Pochopení systému fungování světového oděvního průmyslu a mezinárodního obchodu s oděvy. Dále zamyšlení nad svým vlastním spotřebitelským chováním (Ambrozyová in Udržitelný rozvoj, 2012, str. 29). Předání informací, vyprovokování debaty a zamýšlení se nad těmito tématy ze strany cílové skupiny, bylo hlavním cílem realizované akce.

U stanoviště stále někdo bude, kdo bude schopný cílové skupině (dále CS) vysvětlit souvislosti. Flipchart, který se bude moct otáčet dopředu, dozadu a CS se do výkladu můžou připojit vlastně kdykoliv. Zároveň přikládám časový nástřel, ale v praxi pak bývá vše jinak a myslím, že když se na tomhle stanovišti zastaví na 15 minut, bude to i tak přínosné.

1. Nejdříve otvíráme diskuzi - vyzveme, aby si v duchu odpověděli na následující otázky:

Kde nejčastěji nakupují své oblečení (např. ve značkových obchodech, second-handech, atd.)?

Jak často si kupují nové oblečení?

Jak dlouho např. nosí džíny, než je vyhodí?

Zda dědí oblečení od sourozenců nebo si vždy kupují oblečení nové?

Jedním z cílů úvodní aktivity je, aby se zamysleli nad svým vlastním spotřebitelským chováním. CS necháme jen krátce zamyslet, odpovědi ani není nutné zapisovat, abychom ušetřili čas. Dopředu je upozorníme, že odpovědi nebudou nyní uvádět nahlas. Tato aktivita nám zabere maximálně 3 minuty.

2. Po tomto krátkém zamyšlení se ptáme:

Víte, že se většina oblečení nevyrobí u nás, ale převážně pochází z rozvojových zemí?

Nejdřív je potřeba ujistit se, že CS rozumí termínu rozvojové a rozvinuté země, toto případně doplnit a můžeme otevřít i vztahy Severu a Jihu, ale jak by Vám to bylo příjemné, není potřeba hned hrotit, nějakou přednášku:o). Je dobré se jich zeptat, proč si myslí, že se oblečení vyrábí právě v rozvojových zemích. Co jsem to tak zkoušela, tak se většinou chytají a sami toho vymyslí docela dost, ale na flipchartu budou připravené správné odpovědi. Případně se tedy jen doplní, co je nenapadlo. Tato aktivita nám zabere přibližně 10 minut.

3. V další aktivitě necháme děti, aby „hádaly“ ze které země se k nám dováží nejvíce oblečení. Můžeme např. použít otázku:

Ze které země si myslíte, že se k nám dováží nejvíce oblečení?

Odpovědi zapisujeme na tabuli (minimálně čtyři země) a hned v zápětí je vyzveme, aby zjistili, odkud pochází jejich tričko, podle štítku na oblečení. Odpovědi srovnáme s předchozími tipy.

Důležité je uvědomit si i to, že na některých tričkách odpověď nenaleznou, neboť někteří výrobci tuto informaci neuvádějí. Zde se krátce zastavíme u termínu: „síla zodpovědného spotřebitele“. Myslím si, že toto všichni zvládnete...ve zkratce je to o tom, že jako spotřebitel má každý velkou sílu, protože když se rozhodne, že

určitý produkt z nějakého důvodu nekoupí, může se stát, že se ze stejného důvodu rozhodne víc lidí a zkrátka ten, kdo tu věc vyrábí, nebude mít kšeft a musí přehodnotit svůj přístup. Tady bych podtrhla, že záleží opravdu na každém a zkusit obrátit řeči typu – no jo, ale jeden člověk nic nezmění...Na tom oblečení se to hezky uvádí, ale je toho spousta – teď mě třeba napadly obaly (že člověk už podle obalu může přemýšlet, jestli si danou věc koupí, obchůdky, kde ti prodají jen do tvójí nádoby, atd.)

4. Nakonec určíme pořadí zemí, které se na tričkách vyskytovali a přečteme jim pravdivý příběh ze země, která se objevovala nejčastěji. V příloze uvádím několik konkrétních příběhů (Bangladěš, Turecko, Thajsko, Kambodža, Indonésie, Indie a Čína), které by mohly být použity. Je to, aby si mohli lépe představit situaci a podmínky v zemi, odkud jejich oblečení pochází. Pokud je dobrá atmosféra, můžeme u tématu strávit více času a přečíst si třeba i ostatní příběhy. Je dobré pochválit případně původ jejich oblečení (může mít z Bangladéže, ale koupila ho v sekáči nebo zdědila). Taky donesu mapu světa, ať si můžete jednotlivé země ukázat pro lepší představu. Taky je potřeba ošetřit, kdyby někoho příběhy tzv. „sundali“ – nenechat je odejít v depce:o) či s pocitem viny. A taky asi myslet na věk...viděla bych to tak od 13 let výš a s těma menšíma citlivě. Předpokládaná doba této aktivity je 10 minut. vložit...Ze zpětné vazby vyplynulo, že bylo potřeba více rozepsat informace pro mladší CS – termínům nerozuměli a dle jedné z pracovnic: „Bangladěš bylo sprosté slovo“. V tomto případě mohly být informace uchopeny a cíleny jiným směrem – tedy na zkušenosti samotných CS, např. proč je součástí akce „hrabák“ s oblečením, proč je vhodné kupovat jen to, co doopravdy potřebujeme, nebo mluvit o heslu myslí globálně a jedne lokálně a např. na příkladu jablka od místního farmáře vs. „neférové“ banány atd...zkrátka příště je potřeba se důkladněji připravit na mladší uživatele. Se staršími CS se však aktivita vyvíjela dle předpokladu, uživatelé si vzájemně „ohledávali“ oblečení a následně si chtěli přečíst příběhy ze všech zemí, které se na oblečení objevily.

5. Dále se můžete zabývat tzv. sweatshopy. Rozebereme původ slova (z anglického sweat = pot). Během úvodu upozorníme na porušování lidských práv (toto mohli žáci zaznamenat již v příbězích, které jsme četli v předchozí aktivitě) skrze nevyhovující pracovní podmínky. K vysvětlení pojmu lidská práva bych se obracela na lidskou důstojnost...to se dá hezky vysvětlit a ani nemusíme zabýhat do lidských práv. Pro starší uživatele je to naopak vhodné.

6. Na závěr můžou zkusit vyplnit papír s textem, ve kterém jsou vynechána klíčová slova (např. dětská práce či extrémní využívání zaměstnanců). Papírky s těmito klíčovými slovy můžeme rozmístit po okolí a nechat je se proběhnout, ale není to nutné. Spíš si myslím, že v tuhle chvíli už bude klíčová jejich pozornost. Můžeme pohybovou aktivitou získat, ale taky to úplně rozstřelit, takže zase dle aktuální situace.

Až doplní klíčová slova (aby je mohly doplnit, musí je tedy nejdříve najít, a nebo teda budou rovnou na stole). Jen mi přišlo dobré to obohatit pohybem, aby se znovu aktivizovala pozornost. Bohužel v době realizace programu přšlo a celá akce se uskutečnila v prostorech Unie kompas a ne na zahradě, jak bylo původně v plánu. Tato aktivita, tedy pohybová nebyla.

7. Poté se ještě krátce pobavíme o sweatshopech a zaměříme se především na otázky orientované na samotné žáky a jejich vliv na změnu tohoto systému. Organizátoři z NaZemi měli přímo připravený film s názvem sweatshopy. Záměrem tohoto stanoviště bylo připravit CS na tento film. vložit Film se nakonec nepromítal, nepodařilo se jej na akci zajistit.

Můžeme použít např. otázky:

Jak rozumíte pojmu sweatshop?

Co si pod ním představíte?

Jaké pracovní podmínky ve sweatshopech často panují?

Je to takto v pořádku?

Chtěli byste na tom něco změnit?

Zde se opět můžeme krátce vrátit k pojmu zodpovědného spotřebitele. Tato aktivita by se měla stihnout během 10 minut.

8. V závěru tohoto bloku se vrátíme k odpovědím, na které si žáci odpovídali na začátku hodiny. Žákům můžeme položit např. otázku:

Když teď víte, jak funguje světový oděvní průmysl, chtěli byste svůj přístup k nakupování změnit?

Nebo vás to naopak utvrdilo v přesvědčení, že se chováte správně?

Vyzveme alespoň někoho, aby se o své pocity podělil. Pak můžeme případně přeposlat na další stanoviště. vložit. Mezi další stanoviště patřila dílna na výrobky z recyklovaných materiálů, „hrabák“ s oblečením, samotná výstava, atd.

((Pro tyto aktivity jsem se inspirovala na semináři o udržitelném rozvoji na Sluňákově. Toto centrum vydalo i publikaci, která je součástí použité literatury, je doplněna o pracovní složku. Přílohy a texty, které toto kurikulum doplňovali, pocházejí z této složky a jsou snadno dohledatelné. V přílohách diplomové práce je však neuvádím, protože jsou obsáhlé a jedná se o příběhy z jednotlivých zemí, které byly vyjmenovány výše v textu. Tyto příběhy byly na místě v tištěné podobě společně se slovy k doplnění do textu. Dále byly součástí tohoto kurikula fotky výrobků z recyklovaných materiálů jako inspirace pro pracovníky. Tyto jsem také vynechala.))